

KULTÚRA SLOVA

*Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
SAV*

HLAVNÝ REDAKTOR
Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíkova, Valéria
Betáková, Gejza Horák, Ján
Horecký, Ján Kačala, Ivan
Masár, Ján Matejčík, Ján
Oravec, Konštantín Palkovič,
Jozef Ružička, Ján Sabol,
Elena Smiešková, Milan Ur-
bančok

REDAKCIA
Bratislava, Nálepková 26

KULTÚRA SLOVA, ROČNÍK 5 — 1971 — ČÍSLO 10

OBSAH

J. Ružička, Martin Hattala. 321

Hlasy o slove

Vladimír Mináč o jazyku a
štýle 326

...

Čítame Slovník slovenského ja-
zyka 328

J. Horecký, Niektoré šty-
listické a kompozičné pro-
striedky odborného štýlu . . 332

M. Ivanová-Šalingová,
Klady a zápory terminológie
osobnej kultúry 335

V. Gregor, Z histórie slova
cipov 345

Zo slovenského stomatologické-
ho názvoslovía 348

Rozličnosti

Fotografista, fotograf, fotogra-
fovať, fotografia; nie fotit
ani fotka. V. Uhlár 357

Poznámka o ustálenom spojení
v preklade. V. Betáková. 358

Spolok priateľov žehu. E. Tvr-
doň 359

Z administratívneho štýlu. E.
Bajzíkova 360

Orbitálny, orbitálna stanica. J.
Jacko 361

Správy a posudky

Záslužné dielo. Š. Michalus 362

Užitočná príručka. I. Masár. 363

Spytovali ste sa

Výpestok. K. Habovštia-
ková 365

Státisíce ľudí demonštrovali, či
demonštrovalo? J. Jacko . 365

Napísali ste nám

M. Franko, Názvy častí ko-
lesa v sotáckom nárečí . . 366

KUL TURA SLOVA

Martin Hattala

JOZEF RUŽIČKA

Vážené slávnostné zhromaždenie!*

1. Z poverenia prípravného výboru tunajších kultúrnych aj politických osláv dostalo sa mi cti, aby som prehovoril o živote a práci Vášho vzácneho rodáka, vynikajúceho vedca, univerzitného profesora Martina Hattalu. Prijal som toto poverenie s radosťou, lebo ako riaditeľ jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied hlásim sa v mene všetkých slovenských jazykovedcov k životnému dielu Martina Hattalu s hrdosťou. Hattalovo jazykovedné dielo si totiž vážime nielen ako statočnú odbornú prácu, lež aj ako súčasť našej národnej kultúry. Hattalov odkaz sa usilujeme zveľaďovať výskumnou prácou v oblasti slovenského jazyka a jeho zväzkov s ostatnými slovanskými jazykmi. Pre nás je teda vedecké dielo Martina Hattalu podnes živé: v mnohom ohľade je ono východiskom i súčasťou našej dnešnej práce.

Osobitne chcem hneď na začiatku svojho prejavu zdôrazniť, že Martina Hattalu pokladáme za jedného z tvorcov súčasnej spisovnej slovenčiny a tým aj za jedného z tvorcov našej národnej kultúry. Podrobnejšie sme o tom hovorili takmer pred rokom tu, na vedeckej konferencii dňa 21. a 22. okt. 1970, ako sa o tom môžete dočítať v zborníku — pohotovo a pekne vydanom starostlivosťou domácich kultúrnych i politických činiteľov. Aj týmto zborníkom prác, aj pamätnou tabuľou na rodnom dome a samozrejme aj tunajšou bustou Martina Hattalu doháňame zameškanú povinnosť: povinnosť starať sa o svoju históriu, ukazovať a dokazovať, že Slováci boli aj v minulých desaťročiach a

* Prejav pri odhaľovaní busty M. Hattalu v Trstenej dňa 28. augusta 1971.

stáročiach pozoruhodným spolutvorcom vedy, kultúry a dejín v strednej Európe.

A nezabúdame pritom ani na naše poznanie, že naša socialistická prítomnosť je bytostne spätá s národnými dejinami, s osudmi — s biedou i úspechmi — nášho ľudu v minulosti. Preto je pochopiteľné, že dnes radi a vďačne stavíme pamätníky aj našim vedcom ako spolutvorcom nášho poznania, ako učiteľom vedeckého pohľadu na svet, na človeka a na jeho každodenný život.

2. Život M. Hattalu bol ťažký, ale aj úspešný: Martin Hattala je doteraz najslávnejším rodákom trstenským. Dalo by sa aj po latinsky povedať: Martinus Hattala — magnum decus civitatis vestrae, čiže: Martin Hattala je veľkou ozdobou vášho mesta.

Patrí on Vášmu mestu, lebo sa tu narodil dňa 4. novembra 1821, tu vyrastal, začal chodiť do školy a odtiaľto vyšiel na svoju ďalekú púť slovanským svetom. A nevrátil sa: natrvalo sa usadil v Prahe, kde od jesene roku 1854 pôsobil na univerzite ako docent a neskôr ako profesor slovanskej filológie, a to až do jari roku 1891. V Prahe zostal aj ako dôchodca a tam aj umrel dňa 11. decembra 1903. Martin Hattala pracoval teda po 37 rokov ako profesor pražskej univerzity a vychoval tam plejádu učiteľov, profesorov a vedeckých pracovníkov v slavistike a bohemistike.

Hoci Martin Hattala pracoval za hranicami Slovenska, nikdy nestratil ani pracovné, ani ľudské — priateľské kontakty s vedúcimi kultúrnymi činiteľmi na Slovensku. Vždy pomáhal tam, kde bola jeho odborná pomoc najpotrebnejšia. Neodcudzil sa, hoci bytostne zrástol s pražským prostredím, v ktorom prežil celých päťdesiat rokov.

3. Vedecké dielo Martina Hattalu je pozoruhodné. Martin Hattala bol jazykovedec, skúmal otázky slovenčiny, češtiny aj iných slovanských jazykov. Najviac ho zaujímali otázky slovanského hláskoslovía. Mimoriadne dôležité výsledky však dosiahol najmä vo výskume slabdy slovanských jazykov. Okrem toho úspešne pracoval aj v oblasti vývinu slovanských jazykov a vývinu slovanskej kultúry vôbec. Jeho záujem bol teda pomerne rozsiahly: to súviselo s jeho funkciou univerzitného profesora slovanskej filológie.

Najviac pozornosti i času venoval vedeckému výskumu slovanského hláskoslovía. Na tomto poli získal aj najviac úspechov. V tom čase to bola veľmi dôležitá problematika pre vedecké poznanie stavby slovanských jazykov i vývinu ich formálnej stránky. Táto práca Martina Hattalu bola na výške európskej jazykovedy. Už jeho prvý vážny spis *Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského* (vyšiel v Prahe 1854), na základe ktorého sa habilitoval na pražskej univerzite, ukázal, že Martin Hattala je vážny a mimoriadne nadaný bádateľ v oblasti slovanského hláskoslovía. Táto jeho práca bola posúdená kladne: najmä

zakladateľ slovenskej slavistiky Pavol Jozef Šafárik vyslovil sa o nej veľmi priaznivo. Aj neskoršie výskumné práce sa týkajú hláskoslovnia slovanských jazykov, napríklad po latinsky písaná práca *De contiguarum consonantium mutatione in linguis slaviciis* (Praha 1867) alebo metodologicky najzrelšia práca *Počátečné skupeniny souhlásek česko-slovenských* [1870]. V týchto vedeckých prácach vidieť, že sa Martin Hattala nezastavil v metodologickom vývine, naopak, že sa usiloval držať krok s najnovšími postupmi vedeckej práce vôbec. Je priamo neuveriteľné aj pre nás, že Martin Hattala bol už pred sto rokmi hlásateľom užitočnosti matematických metód vo výskume jazyka a že jeho práca bola mimoriadne presná a prísna. Škoda len, že táto priekopnícka robota v ďalšom vývine našej jazykovedy akosi zapadla do zabudnutia. V ostatnej tretine minulého storočia totiž nastúpila víťaznú cestu historicko-porovnávacia jazykoveda, ktorej cieľom nebolo poznanie systému súčasného jazyka, lež poznanie jeho pôvodu, najstarších dejín a príbuzenských zväzkov. Je pravda, že Martin Hattala pracoval aj v tejto historickej problematike — a niektoré menšie práce z tejto oblasti majú trvalú vedeckú hodnotu až podnes —, ale stredobodom jeho vedeckého záujmu bol systém jazyka, klasifikácia moderných slovanských jazykov, súčasný spisovný jazyk, pestovanie spisovného jazyka a vyučovanie materinského jazyka na vyšších školách. Práve tieto otázky sú mimoriadne dôležité aj pre dnešnú slovenskú jazykovedu, a teda nie div, že sa dnešná slovenská jazykoveda tak spontánne hlási k celému vedeckému dielu Martina Hattalu, hoci minulé generácie naň takmer zabudli.

Ak tvrdím, že sa dnes hlásime k celému vedeckému dielu Martina Hattalu, to neznačí, že by sme chceli obísť to, čo Martin Hattala vykonal pre poznanie slovenčiny a pre utváranie dnešnej podoby našej spisovnej reči. Naš záujem o celé dielo Martina Hattalu vychodí z presvedčenia, že veľmi dôležité boli aj Hattalove výskumy češtiny a iných slovanských jazykov a že práve v bojoch o spisovnú češtinu a jej kultúru v druhej polovici 19. storočia boli Hattalove náhľady oveľa správnejšie a modernejšie než náhľady jeho domácich protivníkov. Ukázalo sa to napríklad aj v Hattalovej polemike s profesorom pražskej univerzity Augustom Schleicherom, ktorý v svojich prekladoch staroindickej epiky do češtiny vedome folklorizoval spisovnú češtinu. Martin Hattala vtedy veľmi jednoznačne bránil právo spisovnej reči ako celospoločenskej kultúrnej hodnoty na vlastný zákonitý vývin, ktorý vôľa jednotlivca nemôže meniť, utvárať podľa osobných chutí a predstáv.

Napriek tomu, že takto jednoznačne vyzdvihujem celkové hodnoty Hattalovej vedeckej práce aj pre češtinu, chcem sa predsa len dlhšie zaoberať jeho výskumami slovenčiny. Najprv spomeniem jednu menej známu vec, Hattalovu metodologickú novinku vo výskume slovenčiny

— sústavné porovnávanie slovenčiny a češtiny s cieľom lepšie poznať slovenčinu. My to dnes voláme konfrontačný výskum našich dvoch jazykov. Pri takomto výskume spisovnej slovenčiny v šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa ukázalo okrem iného aj to, v čom treba rozvíjať gramatickú stavbu slovenčiny, aby bola na výške funkčných požiadaviek. Okrem toho sa Hattalovi ukázalo aj to, v čom je slovenčina jednoduchšia i pružnejšia než čeština. Takýmto výskumom sa dobre pripravilo aj typologické zaradenie slovenčiny medzi ostatné jazyky. Pravda, pri pestovaní spisovného jazyka môže konfrontačné štúdium viesť k nesprávnym záverom, napríklad aj k nekritickému preberaniu slov a tvarov z češtiny. Toto vyčítali Martinovi Hattalovi aj Ľudovít Štúr aj Samuel Czambel — ale ich výčitky neplatia v plnom rozsahu, lebo Martin Hattala bol jednoznačne za „čistú“ spisovnú slovenčinu a odvážne sa staral o jej uplatnenie v ťažkých rokoch po revolúcii 1848/49.

Tým sme sa dostali už k hlavnému bodu Hattalovej práce — k jeho kodifikácii spisovnej slovenčiny v poštúrovskom období. Treba si pripomenúť, že revolučné roky 1848/49 a celkové víťazstvo reakcie znamenalo pre štúrovské národné hnutie takmer smrteľný úder. Bolo treba vo veľmi zložitej politickej situácii hľadať spojivo celonárodného dosahu. Pretože v tom čase otázka spisovnej reči mala ešte rozhodujúcu kultúrnu aj politickú váhu, reforma štúrovej slovenčiny — tzv. opravená Hattalova slovenčina — mala rozhodujúci celonárodný význam.

Hattalova koncepcia spisovnej reči predstavuje syntézu všetkých prúdov a návrhov, ktoré sa dovtedy u nás v otázke spisovnej reči predložili. Nejde tu iba o syntézu bernolákovčiny so štúrovčinou, ale aj o syntézu medzi slovenčinou a češtinou. Nesmieme stratiť zo zreteľa vtedajší návrh Jána Kollára, aby sa po revolúcii Slováci vrátili k češtine. Veď tento návrh sa vrchnostensky zaviedol aj do škôl na Slovensku: začalo sa vyučovať po česky a začali sa používať české učebnice.

Najčastejšie sa tvrdí, že Martin Hattala bol kodifikátorom etymologického pravopisu (ako to čítame aj na pamätnej tabuli tu v Trstenej). Tým sa vystihuje dôležitá otázka pravopisná. A práve v tejto pravopisnej úprave je Hattalov krok kompromisom medzi slovenským (berňolákovsko-štúrovským fonologickým pravopisom) a českým (etymologicko-historickým pravopisom). Oveľa závažnejšia je však tá vec, že Martin Hattala bol realizátorom Šafárikovej koncepcie slovenskej kultúrnej politiky, teda tej koncepcie, ktorá bola jednoznačne za česko-slovenskú vzájomnosť, podopretú aj čo možno najúčinnnejšou integráciou v otázkach spisovného jazyka a jeho formálnej kodifikácie.

Martinovi Hattalovi teda pripisujeme v dejinách našej kultúry oveľa dôležitejšie miesto, ako sa to robilo doteraz. Stavíme ho do jedného radu so slávnymi zakladateľmi spisovnej reči slovenskej, s Antonom

Bernolákom a Ľudovítom Štúrom. A práve Hattalova kodifikácia sa stala východiskom pre dnešnú, skutočne modernú spisovnú slovenčinu. On určil ten jej vývinový smer, v ktorom sa úzke spojenie s rečou ľudu dáva do súladu s potrebami česko-slovenskej vzájomnosti.

Základy tejto koncepcie spisovnej reči obsahujú už Hattalove práce z päťdesiatych rokov, menovite latinsky písané dielo *Grammatica linguae slovenicae collatae cum proxime cognata bohémica* (1850) a dôležitá práca *Krátka mluvnica slovenská* (1852). Oveľa hlbšie poučenia obsahujú však až neskoršie práce, najmä dvojdielna *Mluvnica jazyka slovenského* z roku 1864 a 1865. V týchto prácach sa venovalo veľa pozornosti celej gramatickej stavbe spisovnej slovenčiny, najmä však skladbe (syntaxi) a sémantickému výkladu gramatických tvarov. O vedeckej hodnote týchto prác svedčí azda najlepšie tá skutočnosť, že sa aj pri dnešnom vedeckom opise spisovnej slovenčiny opierame o ne ako o spoľahlivé pramene dobrého poznania a výstižného výkladu slovenčiny.

4. Vážené slávnostné zhromaždenie!

V jednom prejave nemožno spomenúť ani všetky vedecké práce Martina Hattalu, ani ostatnú jeho činnosť pedagogickú a verejnú. Dovoľte mi teda iba zhrnúť a veľmi krátko konštatovať, že vedecké dielo Martina Hattalu patrí do dejín slovenskej i českej vedy ako dôležitá kapitola. Martin Hattala patrí teda celej československej vede ako vynikajúca osobnosť devätnásteho storočia.

Ale pre dejiny a súčasnosť nás Slovákov má práca Martina Hattalu oveľa väčší a živší význam. Je to živá súčasť našej kultúrnej a vedeckej prítomnosti. A navyše — Hattalovo životné dielo je v súlade s celým novodobým vývinom nášho národa: jeho úsilie o dobrú spisovnú reč prináša trvalé ovocie v životaschopnej a krásnej slovenčine až do našich čias.

5. Milí Trstenčania!

Udržiavajte i zveľaďujte toto pamätné miesto na radosť i úžitok nás všetkých. V staronovom gymnáziu nedajte zabudnúť na ozdobu Vášho mesta — na veľkého vedca a budovateľa spisovnej slovenčiny — na Martina Hattalu.

Ks

HLASY O SLOVE

Vladimír Mináč o jazyku a štýle

Popredný slovenský prozaik Vladimír Mináč patrí k spisovateľom, ktorí sú na svoju prácu dobre pripravení aj teoreticky. Prejavuje sa to nielen v jeho umeleckej tvorbe, ale aj v hodnotiacich úvahách, v článkoch, v publicistickej tvorbe vôbec. Vo výbere z Mináčových úvah o literatúre a kritických rozborov niektorých kníh, ktorý vyšiel pod názvom *Čas a knihy* (Bratislava 1962), je aj mnoho zaujímavých myšlienok o hodnote slova a o jazykovej kultúre, preto daktoré odtlačáme aj v našom časopise. Hoci ide o náhľady vyslovené pred niekoľkými rokmi, nestratili aktuálnosť podnes.

Do slovenského jazyka vniklo v priebehu posledných desiatich rokov mnoho slov (okrem iných), ktoré označujú pojmy. Mohutný vpád týchto slov a výrazov do literatúry ochudobňuje jej obrazivosť. Takýmto lexikálnym obohatením vzniká akési esperanto; po malej námahe mu rozumieme, ale nepocítujeme k nemu nijaký vzťah, nerozochvieva v nás nijaký pocit, iba ak pocít hnevu, ak sme útlocitnejší. Ak je jazyk naozaj materiálom umeleckej prózy, potom mnohé výškové budovy v slovenskej próze sú vystavané z podozrivého materiálu. Vietor, mráz a dážď, zub času, ako sa hovorí, ich ohľadá, a z parádnych stavieb ostanú len železné, zahrdzavené konštrukcie, ktoré skôr odpudzujú, ako priťahujú. To nie je veľmi dôstojný pomník, ale zaslúžený; hrubá nepozornosť k jazyku, ktorá v niektorých dielach slovenskej prózy hraničí s nekultúrnosťou a protikultúrnosťou, nemôže si vyslúžiť nič iného.

Sme dedičia najlepšieho, čo vytvorila ľudská kultúra, aj pokiaľ ide o kultúru jazyka. A to by nás vari malo zaväzovať.

[Niektoré otázky súčasnej slovenskej prózy, 63—64]

Neverím, že by „súčasný vývinový stav nášho národného jazyka“ spočíval v porušovaní jazykových zákonov, že by sa náš jazyk vyvíjal smerom k anarchii. Skôr je pravda taká, že mnohí naši spisovatelia (počítajúc do toho aj publicistov a recenzentov) nepoznajú základné zákony jazyka a že pohodlnicky teoretizujú o „súčasnom stave“ namiesto toho, aby sa učili po slovensky.

[O jazyku a štýle — konkrétne a všeobecne, 69]

Chudoba jazyka a štýlu poukazuje na chudobu myslenia; je priamym výrazom chudoby myslenia. „Narábať s jazykom leďabolo — značí aj myslieť leďabolo,“ hovorí Alexej Tolstoj. Ak postava hovorí a myslí chudobne, môže mať za sebou akýkoľvek vysoký ideový zámer: neveríme jej vysokej ideovosti, pretože v umeleckom diele nás presvedčuje nie to, čo autor chcel, ale to, čo a ako napísal. Čitateľ je tvor nedôverčivý. Verí v umeleckom diele len tomu, čo mu dáva ilúziu plnej skutočnosti. Jazyk a štýl sú z hlavných prostriedkov na vyvolávanie tejto ilúzie, to sú prostriedky, ktoré spôsobujú elek

trický vývoj, to sú trecie plochy, na ktorých sa najtesnejšie približuje myšlienka spisovateľa k myšlienke čitateľa, trecie plochy rozumov i srdc. Každý nesúzvuk, každé zle vybrané slovo pociťuje čitateľ, tak povediac, hrotmi nervov, slová ho priťahujú alebo odpudzujú a úlohou spisovateľa je voliť také slová, také jazykové a štylistické prostriedky, ktoré nedovolia čitateľovi zdvihnúť hlavu od autorovej myšlienky, ktoré ho doslova pribijú k myšlienke. To je tajomstvo veľkého štýlu.

(O jazyku a štýle — konkrétne a všeobecne, 73—74)

Možno povedať, že súčasný, či moderný slovenský jazyk sa „len nepatrne líši svojou štruktúrou“ od jazyka štúrovcov. V mnohých štýloch, ako je vedecký, publicistický, mnoho sa naoko zmenilo: málo čo sa zmenilo od tých čias v celonárodnom jazyku, máločo sa zmenilo v jazyku literárnom. Jazyk je — akokoľvek sa to mnohým nevidí — ľahostajný k triedam i k triednym zmenám. Mne sa veru vidí jazyk, povedzme, Tajovského, oveľa modernejší, oveľa súčasnejší, ako jazyk mnohých našich súčasných próz. Je to paradox, ale je to tak: kým Tajovský dokonale ovláda celonárodný jazyk, s jemným, takmer neomylným citom vyberá z neho to najlepšie, mnohí naši súčasníci ani nepoznajú celonárodný jazyk, ani nemajú onen cit. A modernosť, súčasnosť jazyka umeleckého diela je v jeho sile a schopnosti vydolovať všetko najkrajšie a najlepšie z celonárodného jazyka, nie v tom, že sa poddám módnemu žargónu a vyhlasujem ho za celonárodný jazyk.

(O jazyku a štýle — konkrétne a všeobecne, 75—76)

Celonárodný jazyk sa obohacuje okrem iných prameňov aj z dialektov. Najčastejším prostredníkom takéhoto obohacovania je práve jazyk umeleckého diela. Pravdaže, tu treba mať mieru i zjemnený cit; nie každý dialektizmus sa môže i má právo dostať do celonárodného jazyka i do jazyka umeleckého diela. Tu naozaj nemôže ísť o schválnosti, ako tomu bolo v slovenskej próze medzi dvoma vojnami a aj v niektorých dielach po oslobodení, ale priam o nutnosť vyvolať istú predstavu, farbu, ovzdušie. V takomto zmysle iste bude aj naďalej pokračovať obhacovanie celonárodného jazyka z dialektov, ale nielen z dialektov, aj z niektorých nových slov a výrazov, ktoré prináša so sebou naša doba. Aj v tomto druhom prípade treba byť veľmi opatrný a citlivý. Málokedy spisovateľ objaví také nové slovo, ktoré má, povedal by som, celonárodnú príchut, ktoré národ prijme za svoje s otvoreným náručím.

(O jazyku a štýle — konkrétne a všeobecne, 76—77)

Proces devalvácie slova pokračuje nebezpečne, a preto tragicky rýchlo. Možno je to príslušný výraz: v súčasnom stave vidím príznaky reziklady jazykového povedomia. Ak to takto pôjde ďalej, budeme musieť o niekoľko desaťročí vydávať Tajovského so slovníkom staroslovenských archaizmov.

Sme odsúdení myslieť, aj keď sa to mnohým nepáči: vyžaduje to ľudský pokrok. Inflácia slova je zákerne nebezpečná pre výstavbu socializmu, lebo je nebezpečná pre myslenie. Visí nad myslením ako temný mrak, ako hustá, nepriepustná hmľa; jazykové schémy a šablóny dovoľujú myšlienke pohybovať sa len v nebezpečne úzkom korýtku. Zväzovanie a umŕtvovanie slov značí aj zväzovanie a umŕtvovanie myšlienok, lebo slová sú tvarom myšlienky, nemož-

no bez nich myslieť. Niektorí (mnohí!) spohodlneli natoľko, že už niet pre nich návratu; keby sme im násilím vzali ich schémy, boli by ako nahí v trní, svet by sa stal pre nich temným, nepriehľadným a nezmyselným.

Čo robiť?

Literatúra môže urobiť všeličo, ale zďaleka nie všetko. Literatúra môže byť príkladom; môže vrátiť slovu jeho zmysel, chuť, farbu, hudbu; môže vytrhnúť slovo z množstva, môže mu dať nový zvuk, zvuk našej epochy. To všetko môže urobiť za jediného predpokladu, že bude sporiť slovami a že nebude sporiť myšlienkami.

{Inflácia slova, 83—84}

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu L. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michaluša, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.¹

karika — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s významom „krúžok, koliesko, obrúčka“. Doklady, ktoré máme v našej kartotéke, ukazujú, že autori slova *karika* nepoužívajú ako nespisovné. Dokladov máme vyše desať. Dva z nich na ilustráciu uvádzame: *Voľakedy tu bola vznešená vrstva urodzených, ktorá dávala zmysel týmto kamenným domom, vysokým oknám s balkónikmi, širokým bránam s mosadznými karikami*. {Švantner} *Neďaleko ticho, s veľkým napínaním spoza motúzovej ohrady hádzali parobci kariky na nožiky a hodinky*. {Tajovský} Slovo *karika* pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné, a to hovorové. Smerom do prítomnosti sa jeho frekvencia zreteľne zmenšuje.

Rovnako hodnotíme aj slovo *karička* v príslušnom význame. Význam „východoslovenský tanec“ treba pokladať za spisovný, lebo ide o pomenovanie reálie.

Poznámka. Negatívne stanovisko sa k slovu *karika* zaujalo v Slovenskej reči [VII, 1939, str. 72] a v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940.

Karkulka — SSJ uvádza ako zastarané slovo. Myslíme, že toto hodnotenie nie je primerané. Z hľadiska súčasnej spisovnej normy sa slovo

¹ Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

Karkulka pociťuje nie ako zastarané, ale oproti spisovnému *Červená čiapočka* ako jednoznačne nenáležité.

Poznámka. Podľa nášho materiálu v čase koncipovania prvého dielu SSJ na slovo *Karkulka* nebolo dokladu. Teraz je v slovníkovom materiáli jediný doklad od V. Bednára, ale na podobu s -l-: *Karkulka*. Myslíme, že so zreteľom na prípadnú adaptáciu v spisovnej slovenčine by práve táto podoba bola náležitá, lebo slovo *Karkulka* by sa jednoznačne priradzovalo k slovám na -*ula*, -*ulka* (zo slovotvornej stránky však ide o osobitnú vec, lebo *Karkulka* má pôvod v latinskom slove *caracalla*²).

karník — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „host na pohrebnej hostine, na kare“. Myslíme, že ide o slovo, ktoré je utvorené ústrojne (tak ako napr. *hodovník*, *svadobník*). Aj napriek ojedinelému výskytu by sme ho hodnotili ako spisovné zriedkavé slovo.

kartáč — SSJ uvádza ako zastarané slovo s významom „delová guľa naplnená olovenými guľkami, ktoré sa pri výstrele rozletia“. Myslíme, že slovo *kartáč* nemožno pokladať za zastarané. Za zastaraný v našich pomeroch možno pokladať iba ním pomenovaný druh delovej strely. Slovo *kartáč* je však nie zastarané, je to spisovné slovo terminologickej povahy (vojenský termín).³

Poznámka. 1. Slovo *kartáč* v uvedenom význame má inú etymológiu ako české slovo *kartáč* vo význame „kefa“.

2. Posledná časť výkladu v SSJ je jednak zbytočná, jednak je z vecnej stránky nesprávna. Spomínané olovené guľôčky sa totiž nerozletia pri výstrele, ale pri explodovaní strely.

kasanica — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s významom „časť ľudového odevu, bohato naberaná sukňa“. Tento výklad v SSJ naznačuje, že *kasanica* je pomenovaním reálie a že toto slovo treba pokladať za spisovné.

Rovnako hodnotíme aj slovo *kasanka* v tom istom význame. SSJ ho uvádza ako nárečové.

kaška — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s významom „pravosienka“. V našom materiáli máme na toto slovo okolo pätnásť dokla-

² Pozri V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968 (2. vydanie) a *Jazyková poradňa* 5, Bratislava 1968, 63–64. O pravopisej stránke názvu *Červená čiapočka* píše L. Dvořák v článku *K písmu velkých písmen v menách lidí a živých bytostí*, SR 30, 1965, 292–297.

³ Pozri *Česko-slovenský vojenský slovník*, Praha 1962.

dov, z ktorých vidieť, že ho autori nepoužívali ako nespisovný prvok. Napr.: (*Mládenc*) na písacom stole mal *kašky*, *sasanky*, *margaréty* a raz aj ružu stolistú tmavočervenej farby. (Karvaš) Myslíme, že slovo *kaška* treba pokladať za spisovné neterminologické synonymum slova *prvosienka*.

kazár² — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s významom „prísny poriadok, disciplína“ napr. v spojeniach *držať niekoho na kazáre*, *vziať niekoho na kazár*, *byť pod kazárom*. Myslíme, že toto slovo je v podstate na takej istej úrovni ako *kazár¹*, ktoré vo význame „udržiavateľ poriadku, prísny človek“ SSJ uvádza ako spisovné. Myslíme, že aj *kazár²* treba hodnotiť ako spisovné slovo. Pri oboch uvedených slovách treba však poznačiť, že sú expresívne (SSJ expresívnosť nezaznačuje).

kdežto — SSJ uvádza toto slovo ako zastaranú spojku. Tak sa hodnotí aj v Morfológii slovenského jazyka. Spojku *kdežto* sme však našli aj u súčasných autorov, a to v takom použití, že o zámere dosiahnuť efekt zastaranosti hovoriť nemožno — možno to posudzovať iba ako chybu proti norme spisovnej reči. Napr.: *Jesenský si utvoril kompozíciu pod nátlakom skutočnosti, že mu ju skutočnosť nadiktovala, kdežto Karvaš nalieva materiál skutočnosti do dávno hotovej kompozičnej schémy*. (Mináč) Myslíme, že spojku *kdežto* je primeranejšie hodnotiť z hľadiska normy spisovnej reči ako nespisovnú. Jej spisovné ekvivalenty sú *kým*; *naproti tomu*; *ale*.

Poznámka. Za nespisovnú sa spojka *kdežto* pokladá v Slovenskej reči (VII, str. 73). V Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940 sa uvádza ako nenáležitá. Od vydania z r. 1953 sa uvádza bez akejkoľvek obmedzujúcej poznámky.

kečka — SSJ uvádza druhý význam, ktorý sa vyskytuje obyčajne v množnom čísle, „pletence vlasov, aké nosia chlapi na Detve“ ako nespisovný, nárečový. Myslíme, že v tomto prípade ide o pomenovanie reality, ktoré treba pokladať za spisovné.

kečkovat — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „fahať za kečku, za vlasy, šticovať“. Myslíme, že sloveso *kečkovat* je od slova *kečka* vo význame „štica“ (tento význam slova *kečka* sa v SSJ uvádza ako spisovný) utvorené ústrojne (tak ako *šticovať* od *štica*) a že ho treba pokladať za spisovné. Je to expresívne sloveso (v SSJ sa expresívnosť nezaznačuje).

kedy-nekedy — SSJ uvádza ako nespisovný, nárečový výraz s významom „kedysi, neskoro“. Rozloženie autorov podľa pôvodu na úzku nárečovú obmedzenosť neukazuje. Za primeranejšie pokladáme výraz *kedy-nekedy* hodnotiť ako spisovný, zriedkavý.

Rovnako hodnotíme aj výraz *kedy-netedy* s významom „niekedy, občas, zriedka, kedy-tedy“. SSJ aj ten uvádza ako nárečový.

kelňa — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Myslíme, že slovo *kelňa* oproti terminologickému *murárska lyžica* je primeranejšie hodnotiť ako spisovné, a to hovorové slovo.

kešeňa — SSJ uvádza ako nespisovné, krajové slovo s významom „vrecko na šatách“. J. Mihál (Slovenská reč XXV, 1960, str. 93) usudzuje, že ide o pôvodom poľské nárečové slovo. Vyše tridsať dokladov, ktoré v našom materiáli na slovo *kešeňa* máme, však na jeho krajo­vú alebo nárečovú obmedzenosť neukazuje. Majú ho napr. títo autori: Kukučín (najčastejšie), Jesenský, F. Kráľ, Urban, Hronský, Šándor, Gabaj, Skalka, Tatarka, Pártošová. Myslíme, že slovo *kešeňa* je primerané hodnotiť ako spisovné. Oproti neutrálnemu *vrecko* má príznak expresívnosti.

keťas — SSJ uvádza ako hovorové pejoratívne slovo s významom „kto nezákonne predáva tovar za neprimerané ceny, čierny obchodník; ťžerník, vydierač“. Ide o zaujímavé slovo, ktoré sa do slovenčiny dostalo z češtiny (v SSJ sa to nezaznačuje) po prvej svetovej vojne. Prvé doklady v našej kartotéke sú z obdobia tesne po roku 1918. Ako udáva V. Machek,⁴ slovo *keťas* vzniklo z prvej zložky nemeckého slova *Kettenhändler* príponou -as (tak ako napr. slová *chudás*, *tvrdás*). Keď sme povedali, že slovo *keťas* je zaujímavé, mysleli sme tým to, že sa nepocituje ako cudzí (český) prvok v našej slovnej zásobe napriek tomu, že spomenuté odvodzovanie príponou -as je spisovnej slovenčine cudzie a je typicky české. Príčinu vidíme v tom, že odvodzovací základ slova *keťas* je nepriehľadný. Preto sa slovo *keťas* prevzalo ako nerozložiteľný celok (-as sa teda nepocíťovalo ako prípona) a priradilo sa k skupine podobných expresív, akými sú napr. *mamlas*, *trkvas*, *bibas*, *tulpas*.

V podstate to isté platí aj o slovese *keťasíť*.

kľacnúť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „klepnúť, udrieť“. Je to málo známe slovo, ale preto, že ide o expresívum, ktoré formálne znaky nespisovnosti nemá, hodnotili by sme ho

⁴ Pozri *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968 (2. vydanie).

ako spisovné so zriedkavým výskytom. Na ilustráciu uvádzame doklad: *Chcel mať nezbedne najkrajšie vtáčie hniezdo, lež „apóka“, keď siahol nasilu po ňom, kľ a c o l ho vidličkou.* (Záborský)

klakátko — SSJ uvádza ako zastarané slovo. Myslíme, že toto slovo by sa na dosiahnutie dojmu zastaranosti využiť nedalo. Z hľadiska spisovnej normy ho treba hodnotiť ako jednoznačne nenáležité, nespisovné.⁵ Jeho spisovný ekvivalent je *kľáčadlo* alebo *klakadlo*.

klampa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „nadávka neporiadnej, neupravenej žene“. Rozloženie autorov podľa pôvodu (sú to Kukučín, Hviezdoslav, Laskomerský, Timrava, J. Matúška, Hečko, Skalka) ukazuje, že toto slovo nie je primerané hodnotiť ako nárečové. Je to spisovné expresívne (pejoratívne) slovo (expresívnosť alebo pejoratívnosť SSJ nezaznačuje).

Niektoré štylistické a kompozičné prostriedky odborného štýlu

JÁN HORECKÝ

Autor umeleckého diela často nevie, kto bude jeho dielo čítať a ako ho bude budúci čitateľ chápať a vnímať. Preto sa ani veľmi nemusí usilovať o to, aby prijímateľ jeho správu pochopil tak, ako sám zamýšľal. Táto okolnosť má neobyčajný význam aj pre jazykovú, štylistickú a kompozičnú stránku umeleckého diela. Je známa teória, že autor má alebo môže svoje umelecké dielo písať tak, aby si ho prijímateľ mohol dotvoriť podľa svojich schopností a záľub, podľa svojho umeleckého vzdelania a čítania.

Autor odborného diela je práve v opačnej situácii. Hoci tiež vždy presne nevie, kto bude jeho prácu čítať, predsa mu nevyhnutne musí záležať na tom, aby každý čitateľ pochopil jeho myšlienky práve tak, ako ich chápe sám. A to má zase dosah na jazykovú, štylistickú a kompozičnú stránku diela.

Pokúsime sa preto na jednom autorovi (je to Igor Hrušovský, autor s bohatými vedeckými, ale aj štylizáčnymi skúsenosťami), vlast-

⁵ O tom, že prípona *-tko* je v spisovnej slovenčine neústrojná, písal naposledy Š. Peciar (pozri Kultúra slova 2, 1968, str. 329 n.).

ne na jeho poslednom diele *Problémy filozofie* (Bratislava 1970) ukázať, akými jazykovými prostriedkami sa dosahuje jednoznačnosť vnímania a do akej miery sa pri tomto úsilí prejavuje autorská osobnosť.

Prirodzeným kompozičným prostriedkom vo vedeckom diele z oblasti filozofie je výklad, t. j. v podstate taký spôsob radenia viet, pri ktorom sa vychádza od známych vecí k menej známym a pri ktorom vety na seba logicky nadväzujú. Možno to ilustrovať týmto krátkym odsekom:

Relatívne autonómne vývinové pohyby označujeme ako imanentné zákonitosti. Tento názov je výrazom svojprávnej špecifičnosti daného biotického procesu. To znamená, že nijaký zovňajší impulz nevchádza do tohto procesu ako taký, ale že daný špecifický jav reaguje na externý podnet svojzákonne. (47)

Niekedy musí byť takýto výklad dlhší, obsahuje niekoľko odsekov:

V tomto osvetlení je jasné, prečo regionálnu kauzalitu biotických procesov — na rozdiel od abiotickej kauzality — označujeme ako celostnú, prípadne ako teleologickú.

Procesy teleologické v užšom zmysle sú finalitné čiže procesy s cieľom stanoveným pudovo alebo vedome. Finalitné par excellence sú javy morfogenetické a ontogenetické, pri ktorých je cieľ daný jednoznačne a potenciálne. Takýto finalitný proces predpokladá celostnú a harmonickú spoluprácu všetkých členov organickej a funkčnej štruktúry individua.

Teleologické v širšom zmysle sú také procesy, ktorých cieľ nie je finalitne anticipovaný ani inštinktom ani vedomím. Sú to procesy, ktoré prebiehajú v zhode a súlade so základnými biologickými, sociologickými a psychologickými zákonmi. Nie sú finalitne jednoznačné, ale — stimulované danými existenčnými okolnosťami a podmienkami — prebiehajú v dialektických napätiach a zvratoch. (40—41)

Iným, ale tiež veľmi účinným prostriedkom na dosiahnutie jednoznačnosti chápania je opakovanie myšlienky v podobe zhrnutia, napr. na konci odseku:

Najzávažnejším faktorom každej podstatnej zmeny, kvalitatívnej transformácie reálneho objektu je jeho vnútorná protirečivosť. Jednota vnútorných protirečivých vlastností predmetu vyjadruje jeho štruktúru z hľadiska premien, utvárania, vnútornej dynamiky a prípadne aj samovývinu predmetu. Taká je v krátkom vymedzení dialektickoštruktúrálna interpretácia podstaty objektu. (31)

Stylizačný zámer sa zreteľne prejavuje napr. aj v tomto výklade pojmov, konštruovanom v podobe chiazmu, t. j. tak, že v jednom prípade sa termín (*katamorfóza*) uvádza po vysvetlení, v druhom prípade (*anamorfóza*) pred vysvetlením:

V abiotickej oblasti sa, ako sme uviedli, energetické diferencie spontánne nikdy nezväčšujú, ba naopak, zmenšujú sa. Tento fakt možno označiť termínom biológa R. Wolterecka ako katamorfózu. Na rozdiel od nej anamorfózou či stúpaním rozmanitosti sa vyznačujú javy biotické v širokom zmysle slova, pričom sa možno odvolať na dáta vývinovej biológie, paleontológie, antropológie atď. [43]

Správne mu pochopeniu pomáha aj opakovanie toho istého názvu, resp. tvrdenia, teda vlastne svojho druhu synonymia. Uvedieme aspoň niekoľko príkladov:

Objektívne a prakticky determinované vymedzenie vnútorných vzťahov daného predmetu určuje napokon aj teoretický prístup k nemu, spôsob jeho skúmania. [35]

Tieto podnety však hudba recipuje už špecificky. Goethe to vyjadril tak, že hudba sa naďalej zaoberá už len sama sebou. [49]

Keď niektorý špecifický súhrn empirických výrokov dosiahne istú sústavnosť, možno prikročiť k jeho axiomatizácii, t. j. daný súbor výrokov sa vyhlási za systém implicitných definícií. [67]

Osobitné postavenie z hľadiska dosiahnutia jednoznačnosti u prijímateľa majú jednoznačné termíny. V Hrušovského práci sa veľmi často používajú ako termíny prevzaté slová. Napr. *akauzalita*, *ekviŕfinalita*, *sukcesia*, *indoktrinácia*, *multidimenziálnosť*, *polyštruktúrnosť*; ďalej prídavné mená ako *intersubjektívovateľný*, *interagujúci*, *anamorfotický*, ale aj niektoré slovesá, napr. *imaginovať*, *systémovať*. Aj niektoré domáce slová využíva autor ako špecifické termíny: *svojprávna špecifickosť*, *samopohyb*, *samovývin*, *cielasmerný proces*, *predmetný celok*.

Ako vidieť z uvedených príkladov, slovná zásoba Igora Hrušovského sa vyznačuje častým využívaním cudzích, resp. prevzatých slov. Ukazuje sa, že nijaký národný jazyk, najmä ak ide o vyjadrovanie zložitejších myšlienkových pochodov, sa nezaobíde bez širokého preberania cudzích slov, a to nielen pre potreby odbornej terminológie, ale aj pre vyjadrovanie vôbec. Pritom sa tieto slová stávajú plnoprávnou (aj keď azda trochu okrajovou) zložkou národného jazyka. Svedčí o tom aj skutočnosť, že často sa tieto cudzie slová používajú striedavo s domácimi ako synonymá. Uvedieme aspoň jediný príklad, v ktorom sa využívajú dvojice *externý* — *zovňajší*, *impulz* — *podnet*:

Vývinový proces je sukcesívnym radom kvalitatívnych výbojov ako výsledník štrukturálnych protirečivostí. Rozpory, ktoré sú imanentné živým štruktúram, bývajú spravidla podnecované premenlivosťou ich externých súvislostí, ich začlenením do nadradených štruktúr, narušením vzťahu vnútorných dispozícií štruktúry k zovňajším podmienkam... To znamená, že nijaký zovňajší impulz nevchádza do toho procesu ako taký, ale že daný špecifický jav reaguje na externý podnet svojzákonne. [47]

Takéto striedanie synonym teda už ukazuje na štylizračné schopnosti a záľuby autora. Ešte vypuklejšie sa prejavujú tieto osobné prvky tam, kde ide o vyjadrenie vstupu autora, autorskej osobnosti do textu. Nejde vlastne len o tzv. inkluzívny plurál, ktorý akoby spájal autora s čitateľom (*imanentný charakter reality postihujeme 17, jav ... nazývame nevyhnutným javom 21*), ako skôr o vyjadrovanie v prvej osobe jednotného čísla: *Domnievam sa, že to platí aj o vede (18); Musím však upozorniť, že podstaty vecí sa rozmanite prelínajú (26)*.

Typické je napr. takéto zakončenie odseku:

Hoci sám som pred rokmi vyznával približne takú koncepciu faktovej nevyhnutnosti, ako som ju práve načrtnol, musím sa priznať, že v istých súvislostiach som až neprimerane zdôrazňoval subjektívnu interpretáciu pojmu náhody. (22)

Takéto vstupy autora do textu sú ešte veľmi často kombinované priamymi odkazmi na staršie autorove práce. Napr.:

Vo svojej práci *Problémy noetiky* (1948) som upozornil, že pokiaľ ide o povahu empirickej skutočnosti, musí byť aspoň natoľko diferencovaná ako oblasť empirického poznania. (16)

Podrobnejšie to vysvetľujem najmä v *Teórii vedy* (1941) (22).

V brožúrke *Kritika intuitívneho realizmu* (1945) a potom v *Problémoch noetiky* (1948) upozorňujem, že v oblastiach, v ktorých sme už nadobudli určitú pojmovú exaktnosť, bývame svedkami, že výrazy *príčina* a *účinnok* sa nahrádzajú... (26)

Z týchto niekoľkých faktov zreteľne vidieť, že odborný štýl síce možno vymedziť pomerne najjednoduchšie a najpresnejšie, ale že pritom všetkom ide aj o isté osobné, individuálne prvky, ktoré súvisia jednak s osobnosťou autora, jednak s celkovým stavom používaného jazyka.

Klady a záporny terminológie osobnej kultúry

MÁRIA IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ

V dnešných časoch sme svedkami prudkého rozvoja osobnej (telesnej) kultúry človeka, vyžadujúcej cieľavedomú, sústavnú starostlivosť o zovňajšok. Civilizovaný svet kladie čoraz väčšie požiadavky na úpravu

výzoru človeka, na kultúru obliekania, správania a na úroveň osobných potrieb. Tieto požiadavky sa odrážajú aj na jazykových prostriedkoch.

Nové názvy (termíny, resp. pomenovania vôbec) sa najčastejšie tvoria vo výrobných a pracovných oblastiach. Mnoho nových slov vzniká tak, že treba pomenovať nové výrobky, súčiastky, materiály, prípravky atď. Mnohé z takýchto aktuálnych pomenovaní po čase môžu zaniknúť [napr. *bukas*, *oxolit*, *vitelo*, *francovka*, *cibazol*], no jednako niektoré z nich sa často ujímajú v hovorovej reči a v spisovnej slovenčine zotrvávajú nadiľho. Znamenajú teda obohatenie slovnej zásoby národného jazyka a treba ich zachytiť aj v Slovníku slovenského jazyka (pri prípadnom ďalšom vydaní), resp. v jednozväzkovom slovníku súčasnej spisovnej reči. Zistili sme napr., že sa do SSJ nedostali takéto bežné slová: *príčesok* (z prirodzených alebo umelých vlasov); *tužidlo*, *fixatér* (prostriedok na spevnenie vlasov; používajú sa obidva termíny); *preliv* (na vlasy); *tupírovať*, *natupírovať* (vlasy), *zosvetľovač* (vlasov), *odfarbovač* (odfarbovací prostriedok na vlasy), *make-up* (špeciálna úprava tváre pomocou farebných krémov, pleťového mlieka, pleťovej vody); *pleťové mlieko* (pri hesle *mlieko* sa však uvádza napr. *vtáčie mlieko*, *čertovo mlieko* — t. j. pálenka; ale pri hesle *voda* sa už uvádza spojenie *pleťová voda*, p. SSJ V, 132); *dezodorant* atď. Na rovnakej úrovni sú napr. nové termíny *pineta* (*pinetka*), *föhn* (sušič vlasov), ktoré SSJ na príslušných miestach uvádza.

V súvislosti so spomenutými výrazmi, ktoré sa v SSJ nespracávajú, všimneme si ich bohatú jazykovú problematiku. Prevažne ide o výrazy, ktoré sa týkajú osobnej kultúry, kozmetiky, používajú sa denne, denne sa propagujú v rozhlase, v televízii, v návodoch na používanie prípravkov atď., preto sa treba ich pomenovacou stránkou i jazykovou správnosťou zaoberať.

1. Vlasy — vlas

Podstatné mená *vlas* / *vlások* sa v slovenčine v jedn. čísle vyskytujú iba v prípadoch, keď ide skutočne o jeden *vlas* / *vlások*, napr.: *vlas v polievke*, *na chrbte*, *na satách*; *vidím (vytrhnem) ti šedivý vlas*; *život mu visel na vlásku*, *nepohol sa mu ani vlas na hlave*, *obstálo to iba na vlásku (na vlase)*, *unikol iba o vlások*, *ani vlások na hlave sa mu nesmie skriviť*, *tenký ako vlas / vlások* atď.

V slovenčine sa na rozdiel od češtiny slovo *vlas*y používa bežne v mn. čísle: *tmavé*, *svetlé*, *kučeravé*, *šedivé*, *hladké*, *husté*, *riedke*, *dlhé*, *krátke* atď. *vlas*y; *dlhé vlas*y, *krátky rozum*; *skočiť si do vlasov*; *pokvakať*, *potiahnuť za vlas*y; *vlas*y mu dupkom *vstávajú*; *začervenať sa po korenky vlasov*. Občas sa však stretávame s nesprávnym nahrádzaním mn. čísla jednotným, napr.: *Pre pôvabný vlas v každom veku* (to je nadpis

príspevku v časopise Eva 1970, č. 5, str. 30). Podoba *vlas* (j. č.) pôsobí tu neprírodzene, treba ju nahradiť bežnejšou a náležitou podobou *vlasy* (mn. č.): *Pre pôvabné vlasy ... Rovnako nezvyčajne pôsobí slovo vlas vo vete ... keď teda vlas ešte nemá súvislé sivé zóny ...* , lepší spôsob vyjadrenia je: *keď ešte v l a s y nemajú súvislé sivé zóny.*

Podoba *vlas* namiesto *vlasy* preniká k nám z češtiny, kde sa popri mn. čísle (*vlasy*) používa na hromadné označenie jedn. číslo, teda *vlas* . Dokazujú to aj príklady, ktoré vyberáme z Příručního slovníka jazyka českého VI (Praha 1951—53, str. 1040—41): *tmavohnědý vlas Barunčín* (Něm.), *muž s rozčuchaným šedým vlasem* (Ner.).

Stav v češtine pravdepodobne ovplyvnila nemčina, kde podst. meno *das Haar* má charakter hromadného podstatného mena (podobne ako u nás materiálne typu *piesok, hlina, sneh, hrach, múka* atď.). No príklady z dvojazyčného slovníka od J. J a n k a (*Příruční slovník německo-český, Deutsch-tschechisches Handwörterbuch* , Praha 1939-1940, str. 266) dokazujú, že oproti nemeckému slovu *das Haar* stoja v češtine podoby *vlas* i *vlasy* : *Haar* (= /e/s, = e) n.; u člověka; *vlas* m., *vlasy* pl. m.; 1. sie hat schönes Haar *má krásné vlasy* ; blondes, braunes, schwarzes, weisses, graues, seidenes, lockiges Haar *mēkké, hedvábné, kudrna-té vlasy ...* Mohli by sme citovať aj ďalšie príklady, ktoré ukazujú, že aj v češtine sa ako ekvivalent nemeckého slova *das Haar* používa podstatné meno *vlasy* . Národné príklady poskytuje aj česká frazeológia,¹ v ktorej sa častejšie vyskytuje podoba *vlasy* , nie *vlas* , napr.:

měl jsem muziky až po vlasy (po slovensky *mať dačoho až po krk*); *vždyť to člověka trhá za vlasy* (po slovensky *to ťahá za uši*); *přece jsem nepřítáh svůj výklad za vlasy!* (po slovensky *výklad je prítiahnutý za vlasy*); *a už si jen vletět do vlasů* (po slovensky *už sa len chytiť za vlasy, za pačesy, skočiť si do vlasov*); *byli si ve vlasech* (po slovensky *mali jeden druhého v gágore, v žalúdku, jeden druhému ležali v žalúdku*); *Na živé duši nenechaly poctivého vlasu* (po slovensky *nenechali na nikom ani nitky, ani kúska, ani štipky dob-rého*); *vlasy mně vstávaly hrůzou* (po slovensky *vlasy mi dupkom vstávajú od hrôzy*); *vlasy sa mu ježia od hrôzy*); *vlasy ho bolely a hlava třeštila* (= v hla-ve mu hučalo, išlo mu hlavu rozhodit od bolesti; *třeštilo mu v hlavě*); *litovala, co vlasů na hlavě měla* (po slovensky *litovala z celej duše, z celého srdca*);

¹ Príklady čerpáme z Příručního slovníka jazyka českého, Praha 1951—53, str. 1040—1041. Kvôli stručnosti sme skracovali text dokladov, vybrali sme iba príslušné frazeologické jednotky a k nim sme pripojili pre zaujímavosť príslušné slovenské ekvivalenty. V súvislosti s podstatným menom *vlasy* upozorňujeme aj na chybné používanie príd. mena *šedý* (*šedé vlasy*) namiesto *sivý* (*sivé* , resp. *šedivé vlasy*) a *přešedivělý* (*přešedivělé vlasy*) namiesto správneho *přešedivený* (*přešedivené vlasy*). Ale napr. časopis Eva 1970, č. 5. str. 30 má správne znenie: *přešedivené vlasy* .

i vlas má svůj stín (po slovensky *niet domu, z ktorého sa nedymi, kôň má štyri nohy a potkne sa*); *dlouhé vlasy — krátký rozum* (po slovensky *dlhé vlasy — krátky rozum*); *ani za vlas z toho nedostala* (po slovensky *nedostala z toho ani zbla, ani za necht*); *podobal sa na vlas druhému* (po slovensky *podobal sa jeden druhému ako vajce vajcu, ako keby mu z oka vypadol*) atď.

Vravievame teda správne: *nosiť krátke, dlhé vlasy, mať svetlé, tmavé, čierne, riedke, husté, sivé, kučeravé, hladké vlasy* ap., *česať, prečesať, učesať vlasy, nalakovať, natupírovať, naondulovať, umyť, zmyť, nakrútiť, odfarbiť, zafarbiť vlasy* atď.

Nevšímame si tu podrobne ostatné významy a použitia slova *vlas* /*vlasy*. Ide nám o vlasy na ľudskej hlave a o nesprávne používané podoby tohto bežného slova (najmä v dakťorých typoch písaných prejavov, v reklamných textoch, návodoch ap.).

2. Pričesok

Podst. meno *příčesok* sa dnes používa bežne; továrensky sa totiž vyrábajú jednak parochne z umelých vlasov, jednak časti účesov z umelých vlasov — tzv. *příčesky*. Obyčajne sa hovorí o (*vlasovom*) *příčesku*, o *svetlom, tmavom příčesku*, o *velkom, malom, dámskom, pánskom příčesku* ap. Vidno to z týchto príkladov: *na příčesku je trvalá* (čas. Eva 1970, č. 5, str. 12); *Zdvihnutie vlasov na temene hlavy sa ľahko docieli vlasovým příčeskom* (tamže).

Příčeskami sa dosahuje rozmanitosť účesov, pretože súčasná fantázia v úprave účesov nepozná hraníc, o čom svedčí aj súbor pomenovaní jednotlivých účesov.

Slovník spisovného jazyka českého uvádza heslo *příčesek* i *příčeska* s krížikom. To znamená, že obidva výrazy považuje za zastarané. Ako prvý význam uvádza „účes“ a ako druhý význam „vlasová vložka do účesu“. Práve v tomto druhom význame „prúd vlasov určený (upravený) na pričesanie“ sa v súčasnosti znovu používa starší výraz *příčesek*² a nový slovenský termín *příčesok*. Zo slovotvornej stránky nemožno proti podst. menu *příčesok* nič namietaf. Je utvorené analogicky ako rad iných deverbatív od predponových slovies: *vyčesať — výčesok* (v textilníctve, čes. *výčesek*), *vyduť — výduvok*; *vyklepať — výklepok*; *nepodariť sa — nepodarok* (čes. *zmetek*) atď. Rozdiel je v tom, že *příčesok* je vec ako výsledok činnosti i vec na pričesanie určená. Slovenské slovo *příčesok* bude treba ako bežné slovo zaznačiť aj v slovníkoch spisovnej reči.

² Pozri SSJČ II, Praha 1964, str. 1090.

3. Účes

Ak sme donedávna poznali iba *detský, ženský, pánsky, dámsky účes, vlasy učesané hladko, na ofinu* ap., dnes sa hovorí a píše napr. o takýchto účesoch: *denný, večerný, umelecký, voľný, módný, dobový účes, koktailový, barokový, grécky, rokokový, empírový účes* atď.

Čítali sme aj takéto spojenia: *účes „páža“* (Eva 1970, č. 6, str. 21), *účes biedermeier* (tamže, str. 11). V týchto prípadoch navrhujeme používať namiesto spojení *účes páža, účes à la páža* spojenie *pážací účes* a namiesto spojenia *účes biedermeier biedermeierovský účes* podobne ako *barokový, rokokový, empírový účes*, aby sa zachoval jednotný pomenovací typ.

4. Krasočesanie

Nečudujme sa, že sa pri rozvoji kaderníckeho umenia a umeleckých účesov utvoril aj nový termín *krasočesanie*. Čítali sme ho v tomto nadvieske: *V Gottwaldove videli majstrovstvá v krasočesaní* (Eva 1970, č. 5, str. 3). Na tej istej strane cit. časopisu sa píše: *V Gottwaldove sa totiž uskutočnili Majstrovstvá ČSSR v krasočesaní*. Ako vidieť, ide o odbor, ktorý sa u nás pestuje zámerne; špeciálne pomenovanie tejto činnosti je potrebné. Termín je utvorený správne podľa iných slov (napr. *krasokorčuľovanie, krasorečnenie*), nemožno teda inak, iba s ním súhlasiť. Bude ho treba doplniť aj do ďalšieho vydania SSJ.

5. Tužidlo — fixatér

Kozmetické prípravky, ktoré sa používajú na tuženie, spevňovanie vlasov, sa striedavo pomenúvajú názvom *tužidlo* alebo *fixatér*. Slovo *fixatér* doterajšie slovníky neuvádzajú. Podstatné meno *fixatív* zaznačuje SSJ I, str. 402 vo význame „*látka na ustaľovanie, ustaľovací prostriedok, ustaľovač farby, kresby a pod.*“. Ide o prípravok, ktorý sa používa pri fotografickej činnosti, pri maľbe obrazov ap. Názov *fixatér* by sa teda príponou odlišil od bežného a všeobecne známeho pomenovania *fixatív*, čím by sa dosiahla jednoznačnosť výrazu a vymedzil okruh jeho používania. Podobne by sa odlišil od názvu *tužidlo*, ktorý označuje prostriedok, používaný predovšetkým v textilnom priemysle na tuženie textilných výrobkov. No slovo *tužidlo* by sa mohlo použiť aj na pomenovanie nového kozmetického prípravku na tuženie vlasov popri termíne *fixatér*.

6. Preliv

Hoci sú prípravky označované ako *preliv na vlasy* dost dávno a dobre známe všetkým ženám, slovo *preliv* sa do SSJ nedostalo. V SSJ sa spracúvajú tieto odvodeniny od sloves *so základom liať (-lievať)*: *prílev* (III, 568), *príliv* (III, 569), *odlev* (II, 490), *odliv* (II, 491), *výlev* (V, 246), *záliv* (V, 470; chyba *zálev*), *nálev* (II, 251).³

V praxi sa slovo *preliv* používa vo dvoch významoch: 1. označuje činnosť, ktorou sa dosahuje osobitné prifarbenie a podfarbenie vlasov obyčajne na podporu prirodzeného odtieňa (nesprávne sa dakedy vraví *prírodný odtieň*) vlasov; 2. označuje prípravok, ktorým sa uskutočňuje činnosť, napr. *gaštanový preliv*, *mahagónový preliv*, *modrosivý preliv* (nie *farba*). Rozlíšenie podôb *prelev* (činnosť) a *preliv* (prostriedok a výsledok činnosti) by bolo síce potrebné, ale nevieme, či by sa dodatačne v praxi ujalo.

Ako vidno, treba pomenovanie *preliv na odlíšenie* tohto prípravku od farby na vlasy, pretože prípravok i procedúra pri jeho upotrebení sa podstatne líšia. Dakedy sa v tomto význame pod vplyvom cudzích jazykov hovorí o šampóne na vlasy (v protiklade k farbe na vlasy), lenže u nás sa pomenovanie *šampón* ustálilo na prípravok, ktorým sa vlasy umývajú (teda ani neprifarbujú, ani nefarbia).

Pomenovanie *preliv (na vlasy)* je utvorené správne, možno ho odporúčať do sústavy kaderníckych názvov a v praxi bežne používať. Označenie *šampón* by sme radšej rezervovali pre prípravok na umývanie vlasov, pričom ho možno využiť aj pri tvorení iných termínov (napr. dnes sa hovorí o *tekutej farbe*, o *šampónovej farbe na vlasy* ap.).

7. Tupírovať (natupírovať, pretupírovať)

Sloveso *tupírovať* patrí k všeobecne známym slovám. Napr. v ženských časopisoch sa o tupírovaní vlasov píše bežne. Kvôli úspore uvedieme iba jeden príklad: *Tak môžete vlasy na hornej časti hlavy lepšie tupírovať a módne upravovať.* (Eva 1970, č. 5, str. 13.)

³ SSJ II, 251 uvádza napr. heslo *nálev*, ale pod písmenom Z (SSJ V) nielo slova *zálev*. Slová *nálev* i *zálev* poznáme z praxe pri konzervovaní ovocia, zeleniny, napr. *uhorky v sladko-kyslom náleve/záleve*. Prayda, pri hesle *nálev* sa v SSJ uvádza iba zúžený význam tohto slova, a to: 1. roztok al. odvar (obyčajne liečivý, ktorý sa dáva chorému vypiť): *bylinný n.*; 2. biol. *senný n.* seno zaliate vodou na pestovanie nálevníkov (c. m., 251). Bude preto potrebné označiť pri ďalšom vydaní SSJ nielen *nálev* v širšom zmysle, ale aj výraz *zálev*, ktorý sémanticky stojí bližšie k základnému slovesu. V obidvoch prípadoch ide totiž o zalievanie (nie nalievanie).

Tupírovanie vlasov predstavuje tú činnosť, ktorú naše matere a staré matere označovali našuchorením vlasov, ba často sa skôr podobá načuchaniu (načechraniu) vlasov. Pravda, dnes je tupírovanie odborná činnosť vykonávaná špeciálnym hrebeňom, ktorý sa podobá viacej zubnej kefke ako tradičnému hrebeňu. Vlasý sa pritom našuchoria pohybom od končekov ku koreňom, takto načuchané, „nakopené“ sa prekryjú vrchnou vrstvou vlasov a na povrchu a na koncoch sa upravajú, zvlňajú, vytvarujú ap.

Sloveso *tupírovať* (pôvodom z francúzskeho jazyka) a od neho utvorené predponové slovesné odvodeniny *natupírovať*, *pretupírovať*, *dotupírovať* treba zachytiť v súčasných slovníkoch. Z existujúcich slovníkov sloveso *tupírovať* uvádza Slovník cudzích slov.⁴ Ťažko sa možno dnes pokúšať nahradiť tento prevzatý termín slovenským výrazom, pretože označuje špeciálnu činnosť (pomocou zvláštnych prostriedkov, špeciálnych hrebeňov).

8. Make-up alebo „mejkap“?

Módny, priam vychytený pojem sa stalo anglické pomenovanie *make up* (pôvodne sloveso *to make up*). Samozrejme, že dvojslovný výraz sa ujíma ťažšie, ale predsa len sme našli doklady aj naň. Všimnime si, ako sa používa:

Púder vystriedali make-upy tekuté i tuhé;... (Eva 1970, č. 5, str. 13); Ak sa chcete stať dokonale upravenou ženou, ktorá očarúva svoje okolie decentným make-upom, treba sa vám znovu naučiť zaobchádzať s púdom. (Tamže, str. 13.) Zásadou používania púderu na tvár je, aby sme ho nanášali na podklad, ktorý vytvoríme pleťovým mliekom a vhodným krémom, prípadne tuhým make-upom. (Tamže, str. 13.)

Príkladov by sme mohli uviesť viac, ale citované nám stačia na to, aby sme videli, že sa tento cudzí výraz u nás udomáčuje. Skloňuje sa ako podstatné meno mužského rodu a píše sa so spojovníkom, hoci do nedávna sa slovo *make-up* používalo ako nesklonné slovo, teda ako citátové slovo.

Čo vlastne znamená *make-up* (vyslov *mejkap*)? V angličtine sloveso *to make up* znamená „líčiť sa, nalíčiť sa, farbiť sa, nafarbiť sa, upravovať sa, upraviť sa“. Citované príklady však ukazujú, že u nás sa slovo *make-up* nepoužíva iba vo význame „úprava tváre, líčenie, farbenie sa“, ale aj vo význame „líčidlo, farba“, resp. „farebný krém na pleť, na tvár“. Výrazom *make-up* sa pomenúvajú najmä moderné prípravky, kto-

⁴ Pozri S. Šaling — M. Šalingová — O. Peter, *Slovník cudzích slov*, Bratislava 1970, str. 1086.

ré treba odlíšiť od tradičného púdru, od ostatných farbičiek na pleť i od tzv. tekutého púdru.

S novým (často zahraničným) kozmetickým prípravkom sa teda preberá aj cudzie pomenovanie, ale v tomto prípade veľmi nevhodné (pochádzajúce zo slovesného základu, spodstatnené, „univerbizované“, maskulinizované, pôsobiace cudzo slovotvorne, zvukovo i v písanej podobe).

Kým vo význame „líčenie, upravovanie sa“, najmä ak ide o kompletnú, celkovú úpravu tváre (pleť, oči, pery), by sme mohli toto prevzaté slovo tolerovať, ťažšie ním možno nahrádzať slová *ličidlo*, *farebný krém*, *farba na tvár* (napr. v spojení „*tuhý make-up*“). Tu by malo stačiť doterajšie podstatné meno *ličidlo*, teda: *tuhé, tekuté, krémové, farebné ličidlo*. Pravda, prax sama ukáže, či sa slovo *make-up* ujme a či zanikne v záplave novších výrazov.

Cudzie (anglické) slovo *make-up* sa dnes šíri hodne najmä medzi mladšou generáciou a nateraz ešte nemožno povedať, či sa stane trvalejším členom slovnej zásoby. Ak by malo tendenciu trvalejšie zakotviť v slovenskom slovníku, treba vhodne upraviť aj jeho pravopisnú stránku, a písať ho foneticky ako „*mejkap*“. Zvuková exkluzívnosť, ktorá sa pri ňom výrazne pociťuje, i významová neprehľadnosť spôsobujú, že sa doteraz píše pôvodným anglickým pravopisom.

9. Zosvetľovač, odfarbovač, odlakovač, rozprašovač

Slovotvorný typ *riadkovač*, reprezentovaný mnohými odbornými i neodbornými pomenovaniami (napr. *odhrnovač*, *zhrnovač*, *zhrabovač*, *vy-orávač*, *odfarbovač*, *odlakovač*, *ustaľovač*, *dierovač*, *dierkovač*, *flaškovač*, *formovač*, *urýchľovač*, *zrýchľovač*, *spomaľovač*, *splynovač* atď.), je veľmi produktívny; mnohé z uvedených slov chýbajú v SSJ. Medzi chýbajúcimi sú aj výrazy *zosvetľovač* (*farby vlasov*), ďalej slová *odfarbovač*, *odlakovač* (prípravky na odstránenie laku a farby). Slovo *zosvetľovač* sme čítali v takomto texte: *Palette color set sa dodáva v ôsmich odtieňoch, od čierneho až po zosvetľovač pre plavé vlasy*. (Eva 1970, č. 5, str. 30.)

V SSJ II, str. 615 je zachytené iba slovo *osvetľovač* vo význame „kto obsluhuje elektrické zariadenie na osvetľovanie, kto pracuje s reflektormi v divadle, vo filmovom ateliéri ap.“ Podstatné meno *osvetľovač* patrí do kategórie činiteľských mien (označujúcich osoby). Slovo *osvetľovač* je odvodené od slovesa *osvetľovať*; podobným slovotvorným postupom je utvorené aj slovo *zosvetľovač* (od slovesa *zosvetľovať* *vlas*), ktoré sa zaraďujú do kategórie konkrét, neživotných pomenovaní látok, prostriedkov, prípravkov. Zosvetľovač je prostriedok, presnejšie kozmetický prípravok, ktorým sa farba vlasov urobí menej sý-

tou, svetlejšou, zosvetlí sa. Podst. meno *zosvetľovač* píšeme a vyslovujeme s mäkkým *l*, pretože ide o deverbatívum od slovesa *zosvetľovať* (vidový náprotivok slovesa *zosvetlíť*), v ktorom je *l* náležité.

Podstatné mená *odfarbovač*, *odlakovač* sú sekundárne deverbatíva. Slovo tvorným základom je menný koreň *-farb-* a *-lak-* (od podstatných mien *farba*, *lak*). Od menných základov sú utvorené slovesá *farbiť*, *lakovať*, *odfarbiť*, *odfarbovať*, *zafarbiť*, *prefarbiť*, *vyfarbiť sa*, *odlakovať*, *nalakovať*, *prelakovať*, *zalakovať* atď.

Nesprávne je namiesto termínu *rozprašovač* používať v slovenčine anglické slovo *spray* (vyslov *sprej*) a namiesto viacсловného názvu *rozprašovač proti potnému pachu* alebo *protipotný rozprašovač* hovoriť a písať *spray desodorant* (*deodorans*, *deodorant*) atď. Podobne odporúčame hovoriť a písať *lakový rozprašovač* (nie *lakový spray*) atď.

10. Fén (föhn) — sušič/sušička/osušovač

Pomenovanie *fén* je v našich domácnostiach dobre známe, pretože sa pomerne chytro rozšírili elektrické sušiče, resp. sušičky vlasov (t. j. ručné, praktické osušovače; iné sú tzv. koše, elektrické bubnové osušovače, pod ktorými žena sedí a suší si vlasy odrazu na celej hlave). Kým fény sú určené predovšetkým na domácke upotrebenie, koše (osušovače na podstavcoch asi vo výške človeka, na ktorých sa reguluje výška postavenia koša aj intenzita tepla) sa u nás používajú v kaderníctvach.

Nám však teraz nejde o definovanie významov slova *föhn*, ale o písanie dnes už zovšeobecneného prevzatého názvu pre sušičku. Hoci ide o slovo nemeckého pôvodu a pomenovanie elektrickej sušičky vlasov vychádza z existujúceho slova *föhn*, jeho masovým rozšírením zmenila sa výslovnosť hlásky *ö* na *e* a namiesto *fön* počujeme bežne vyslovovať *fén*. Podobným vývinovým procesom prešlo toto slovo aj v češtine, takže Slovník spisovného jazyka českého I (Praha 1960, str. 491) uvádza iba heslo *fén* s poznámkou, že staršia pravopisná podoba bola *föhn* i *foen*.

O jednotnom spôsobe písania by bolo možné uvažovať i pre slovenčinu. Pravda, nie je nemožné odlíšiť odborný zemepisný termín *föhn* (druh vetra) od výrazu *fén* (sušič, sušička vlasov), pretože vo vedomí hovoriacich sa jedno slovo neviaže na druhé.

11. Dezodorant (deodorant?)

V Slovníku cudzích slov máme zachytených pomerne hodne slov s predponou *dez-*, napr. *dezilúzia*, *deziluzionizmus*, *dezinfekcia*, *dezinfekčný*, *dezinfektor*, *dezinfikovať*, *dezintegrácia*, *dezintegrátor* atď.

Predpona *dez-* (pôvodne francúzska predpona *des-* alebo jej variant *de-*) má vylučovací, zbavovací význam, znamená zbavenie dačoho, spôsobe-
nie straty, zániku, vylúčenia dačoho (napr. *dezilúzia* = strata ilúzií, zbavenie sa ilúzií; *dezinfekcia* = proces zbavujúci choroboplodných zá-
rodkov; proces, pri ktorom zanikajú choroboplodné zárodky). Činnosť, ktorou sa dosahuje zbavovanie zápachu, pachu, vône, označujeme slo-
vom *dezodorácia*, resp. *dezodorizácia* (má význam činnosti i výsled-
ku činnosti). Prostriedok, ktorý sa pri takejto odbornej činnosti použí-
va, sa volá *dezodorant* (odborne sa napr. dezodorujú oleje, tuky, masti, kozmetické prípravky atď.). Pri bežnom domácom dezodorovaní (dezo-
dorizovaní) sa používa aj dezodorant vo forme rozprašovacích príprav-
kov.

V praxi sme sa stretli s istým kolísaním najmä pri podst. mene; vys-
kytujú sa podoby *dezodorant/deodorant/desodorant/deodorans*. Keďže sa
v tomto prípade preberá celá čelaď slov, treba, aby sa jednotlivé vý-
razy patriace do nej prebrali v rovnakej podobe. Vyššie sme uviedli, že
ide v podstate o slová (termíny), ktoré sa do každodennej reči šíria
z oblasti odborného vyjadrovania. Francúzsky pôvod slova a iné ana-
logické prípady ukazujú, že v spisovnom jazyku sú primeranejšie slo-
vakizované podoby *dezodorant* (-u m.), *dezodorizácia*, *dezodorizačný*,
dezodorovať (resp. *dezodorizovať*). Tieto podoby treba zaznačiť aj
v slovníkoch. Slovník slovenského jazyka zachytáva iba slovo *dezodo-
rácia*⁵ a Slovník cudzích slov⁶ slová *dezodorácia* a *dezodorovať*.

V spisovnej slovenčine máme síce aj také prevzaté slová, v ktorých
sa uplatňuje cudzia predpona *de-* (napr. *de-amináza*, *de-esterifikácia*)
pred slovným základom začínajúcim sa na samohlásku (pred slovným
základom začínajúcim sa na spoluhlásku je predpona *de-* samozrejmä,
napr. *de-senzibilátor*, *de-zignácia*, *de-toxikácia*, *de-tronizovať* atď.), ale
celkove sú tieto prípady vzácne (SSJ I, 238 uvádza na *de + a...* iba
výraz *deadjektívum* a Slovník cudzích slov, 213 uvádza slová *deadjektí-
vum*, *deaerácia*, *deamidáza*, *deamináza*).

Vzhľadom na to, že sa doteraz zaužívali slová *dezodorácia* (nie *deo-
dorácia*) i vzhľadom na to, že v našom jazyku nie sú zvyčajné na slo-
votvornom švíku dve samohlásky (-e-o-), odporúčame používať iba po-
dobu *dezodorovať* (nie *deodorovať*) atď.

Záver

Týmto príspevkom sme chceli upozorniť na bohatú a aktuálnu, no
dosiaľ lexikograficky málo spracovanú oblasť. Živelnosť rozvoja pome-

⁵ Pozri SSJ I, Bratislava 1959, str. 256.

⁶ Pozri c. d., str. 242.

novaní i doterajšia tradícia (vykazujúca značnú závislosť od cudzích, západných vzorov, móď, kozmetík) vplýva značne negatívne na charakter používaných pomenovaní (typ *make-up* namiesto *ličidlo*, *spray* namiesto *rozprašovač* ap.). Na šťastie je takýchto výrazov pomerne málo a celkom prirodzene sa tlačí aj do tejto oblasti vyjadrovania domáca slovná zásoba a výrazy utvorené podľa domácich slovotvorných typov (pozri *osušovač*, *sušička*, *zosvetľovač*, *krasočesanie* atď.). Chceli sme ukázať, že aj problematika vyjadrovania v uvedenom okruhu má široký praktický dosah a že si z hľadiska jazykovej kultúry zaslúži pozornosť práve tak, ako každá iná oblasť slovnej zásoby, resp. aj ostatných zloziek jazyka.

Z histórie slova *cipov*

VLADIMÍR GREGOR

Prípravné práce na historickom slovníku slovenského jazyka sú v plnom prúde a už doteraz nazhromaždený materiál pomáha osvetľovať mnohé čiastkové otázky vývinu slovnej zásoby slovenského jazyka. Bohatá reč slovenského etnika, skrývajúca sa v archívnom materiáli u nás i v susedných krajinách, vychádza zo skrýš a prekvapuje nás svojou sémantickou rozmanitosťou, starodávnosťou, hĺbkou a krásou. Doktoré slová už doslúžili, doktoré žijú ešte v nárečiach. Všetky si zasluhujú našu pozornosť. Vložené do celkovej mozaiky dopĺňajú pestrý obraz osudov slovenského slova v minulosti. Jedným z takých mozaikových kamienkov je aj slovo *cipov* (známe a doložené vo viacerých obmenách), ktoré si tu chceme podrobnejšie všimnúť.

Jeho prvé stopy v písomných pamiatkach môžeme zatiaľ sledovať od začiatku 17. storočia. Z roku 1609 máme takýto doklad: *pod poliewky kupili/sme czipowkuw ssest... dwa czipowky pod poliewku*...¹ Z roku 1614 v inventári z Bytče nachádzame zápis: *Kotly co wodu hregu... Sekera ... Truhla pre cypowy*...² Ďalšie doklady uvádzame v chronologickom poradí. Rok 1649: *speklo se (spieklo sa) na czypoye*...³ Rok 1658: *na den chleba cipovky no 2 i pacholku cipovky no 2... Povinnost jejich (pekárov) jest, čtveraky chlieb piecti z panskej, z dvoranskej, z*

¹ Archív mesta Žiliny, T 17.

² Inv. Bytča, 39.

³ Štítnická kniha výdavkov, 136.

setovej a z čeladnej muky, s každého korce po sto cipolkoch.⁴ Rok 1726: K tomu cypol chleba anebo gista castka z pecna odkrogena na/stul pred kazdeho s panuw magistruw polozeny byti ma.⁵ Rok 1763: libum... koláčuw a cypawkúw méno...⁶ V starších veršoch čítame: Filip apoštol s chlebem šafáril, plachotku sobe k boku pripravil — nosí cipovy z komory...⁷

Z citovaných textov si už môžeme dešifrovať základný význam tohto slova: „peceň, pecník“. Slovo je latinsko-talianskeho pôvodu (*cipo*, *zip-pula*, *zeppola*) a označovalo malý biely chlieb, koláč, buchtu. Má ho aj srbochorvátčina v podobe *cipov*, *cipovka*, rumunčina (*țipa*) a maďarčina (*cipó*).⁸ K nám sa dostalo prostredníctvom maďarčiny a na Záhorie azda aj z chorvátčiny (v dôsledku chorvátskej kolonizácie v rokoch 1530—1570).

Pôvod i význam tohto slova nebol niektorým lexikológom jasný. J. Palkovič ho odvodzuje od nemeckého slova *Zwieback*.⁹ Táto súvislosť však platí len pri slove *cvipach*, *cvipoch*: *panis bis coctus*, *panis nauticus* s významom „suchár, trvanlivé pečivo“; ani významom, ani tvarom sa toto slovo nezhoduje so slovom *cipov*. A. Bernolák slová presne odlišuje.¹⁰ J. Jungmann uvádza slovo *cipawka* vo význame „uherská (pekná, veľká) owce“ (s otáznikom na konci). Je to metafora: ovca tučná, pekná — ako peceň. Aj pod heslom *cipolek*, ktorý kvalifikuje ako slovakizmus, uvádza iba metonymický význam „baule“ (hrča) a cituje z knihy Baizy Josefa veselé účinky (Trnava 1795): *Wysolil mu gednu, že z dlaně w okamženi cipolek narostl*.¹¹ Jungmannov výklad prevzal aj F. Š. Kott: *cipolek*, -lku m. = *boule na Slov*.¹² A. Bernolák uvádza slovo *cipov* ako úplne zdomácnené, ešte živé, a kladie ho ako synonymum k výrazom: *Pecňiček*... Syn. *Cipawček*, *Cipowček*, boh. *Bochňiček*; *Pecňík*... Syn. *Cipawek*, *Cipowek*, boh. *Bochňík*.² *Pec-*

4 Urbár hradného panstva Budatin, Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku II, Bratislava 1959, 281.

5 Cechové artikuly ševcovské, Stará Turá.

6 Kamaldulský slovník, 476. — Doklady č. 1—6 citujeme z kartotéky JÜLS SAV pre historický slovník.

7 Piesne a verše pre múdrych i bláznov, Bratislava 1969, 240.

8 Gombocz Z. — Melich J., *Magyar etymológiai szótár*, Budapešť 1914—1930, 722—723; *A magyar nyelv történeti — etimológiai szótára I*, Budapešť 1967, 444.

9 J. Palkovič, *Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch I*, Praha 1820, 136.

10 A. Bernolák, *Slovár Slovenský, Česko-Latinsko-Nemecko-Uherský I*, Budín 1825, 337.

11 J. Jungmann, *Slovník česko-německý I*, Praha 1835, 236—237.

12 F. Š. Kott, *Česko-německý slovník I*, Praha 1878, 134.

ňisko... Syn. *Cipawisko, Cipowisko, boh. Bochnisko*.¹³ Lačného rukopisný slovník zaznačuje slovenské výrazy *obrokový cypov* a *kolač cipovček*.¹⁴ Z novších slovníkov nachádzame slovo *cipov* u L. A. Mičátek a: *cipov — chlebec* (ruský ekvivalent)¹⁵ a u J. Hvozdzika: *cipolok v. bochník*.¹⁶ V najnovšom Slovníku slovenského jazyka sa toto slovo nezachytáva. Zo spisovateľov ho použil J. Alexy: „...*Chodím do Todešcovho ústavu,*“ *písal ďalej, „kde dostávam štyri razy do týždňa po jednom cipóvku a čušpajz a tak ešte príkrejšie ako vlni sa živím.*“¹⁷

V slovenských nárečiach toto slovo žije dodnes. K. a M. Káľalovci podobu *cipavka* situujú na západné Slovensko: *cipavka* (maď.) *malý chlieb, bochníček* (Modra, Zátur.); *cipolek* *boule* (?) (K.); *cipolka, cipolok (cipovk)* (maď.) (K.) *malý bochníček chleba* (PhId., Sbor.); *cipov* (maď. ojed.) *chléb, bochník* (Rr., Bern.).¹⁸ V Záhorskej Bystrici pri Bratislave slovom *cipafka* označovali pecníček zo zvyšnej múky, na ktorý sa tešieval drobizg pri domácom pečení chleba. Na Sviatok zosnulých rozdávali sa *cipavky* žobrákom. Existuje tam aj prirovnanie: *Si naobliekaný ako cipava*¹⁹ (podobné iným slovenským prirovnaniam: *byť naobliekaný ako buchta, ako cibula*). Podoba *cipafka* i jej začlenenie v slovnej zásobe záhorskeho nárečia (jestvujú tu deminutíva a augmentatíva, doložené je prirovnanie — Bernolákom uvádzané podoby sú zo západného Slovenska) nás oprávňujú usudzovať, že si toto slovo doniesli prví obyvatelia z pôvodnej vlasti (z Chorvátska; záhorské nárečie obsahuje ešte aj dnes daktoré chorvátske prvky). Slovo sa vyskytuje a je podnes živé v Gemerí, kde je jeho forma blízka maďarskej: *cipo, cipó, cipov* a má aj pôvodnú sémantickú náplň: pecník chleba alebo druh koláča (obce Kameňany, Nandraž ap.).²⁰ S tým istým významom, ale so zmenenou formou *cipolek* máme naň doklady z Lipovej, z Hulu (okres N. Zámky). V bývalej Trenčianskej stolici sa pod slovom *cipolek* rozumelo v niektorých dedinách podlhovasté, valcovité pečivo. Tu sa pô-

13 A. Bernolák, *Slowár Slowenski, Česko-Latinsko-Nemecko-Uherski III*, Budín 1825, 2085.

14 A. Lačný, *Dictionarium*, rukopisný slovník z 18. stor., fotokópie v archíve JÚLŠ SAV.

15 L. A. Mičátek, *Diferenciálny slovensko-ruský slovník*, Turč. Sv. Martin 1900, 17.

16 J. Hvozdzik, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský I*, Praha-Prešov 1937, 85.

17 J. Alexy, *Osudy slovenských výtvarníkov*, Bratislava 1948, 109.

18 K. a M. Káľal, *Slovenský slovník z literatúry aj nárečí*, Banská Bystrica 1923, 59.

19 Podľa rozprávania Genovévy Čechovej zo Záhorskej Bystrice.

20 Nárečové doklady sú z kartotéky JÚLŠ SAV.

vodný význam „malý okrúhly peceň“ zmenil a špecifikoval sa. Takto nám ho zaznamenáva L. V. Rizner v rukopisnom nárečovom slovníku z Bošáče, ako i nárečové doklady zo Zamaroviec. Zo Záhoria (obec Brodské) za slovom *cipafka* excerptor uvádza: *na spôsob chleba v peci pečený biely koláč, ktorý sa pokrájaj, smotanou pomastil a tvarohom posypal*. Popri význame „malý chlebič“ zaznačuje sa aj význam „pupák“ a „hrča“ (Brunclík, Nár. Žitav. Sv. Martina).

Ako vidieť, slovo *cipov* (*cipavka*, *cipavok*, *cipolek*, *cipolka*) je v slovenských historických pamiatkach bohato doložené a v nárečiach žije podnes. A. Bernolák ho na konci 18. storočia uvádza ešte ako plnoprávny člen slovenskej slovnej zásoby bez osobitných pripomienok. Ojedinelé použitie slova *cipov* v literatúre (J. Alexy) a jeho neprítomnosť v šesťväzkovom Slovníku slovenského jazyka však signalizuje, že toto slovo je už na okraji slovnej zásoby slovenského jazyka. Hlbšie poznanie aj tejto časti našej lexiky pomáha lepšie osvetliť našu minulosť, ktorá sa významným spôsobom prejavuje aj v histórii našej slovnej zásoby.

Zo slovenského stomatologického názvoslovía

V 10. čísle tretieho roč. nášho časopisu (pozri KS 3, 1969, 343—346) sme uverejnili prvý súbor slovenských názvov z čelistnej ortopédie v nádeji, že tento príspevok bude podnetom pre utváranie, spresňovanie a zjemňovanie slovenskej terminológie aj v ostatných stomatologických odboroch. Dnes môžeme uverejniť súpis najdôležitejších a najčastejšie používaných názvov z konzervačnej a detskej stomatológie, z parodontológie a zo stomatologickej protetiky a oznámif, že sa pripravuje už aj názvoslovie zo stomatochirurgie. Súčasne uverejňujeme aj ďalšie slovenské čelistnoortopedické názvy a výrazy z tohto okruhu. Zatriedili sme ich do niekoľkých vecných okruhov a pri tých, ktoré majú pre lekára jednoznačný význam, neuvádzame bližšie vysvetlenie (v jednotlivých prípadoch zaznačujeme okrem základného názvu aj používané odvodeniny). Do súpisu sme ich zaradili s cieľom nahradiť jazykovo a v istých prípadoch aj vecne chybné názvy (výrazy). V jednotlivých prípadoch uvádzame aj české termíny (najčastejšie vtedy, keď ich mechanická hlásková adaptácia konkuruje domácim názvom, porov. napr. *párátka* — *špáratko* — *špáradlo*). Nemecké, francúzske, príp. anglické ekvivalenty zaznačujeme zhruba z tých istých príčin ako české

názvy. Ich prispôsobené (deformované) podoby nepatria do oficiálneho odborného názvoslovia, sú iba slangovými prostriedkami.

Na tvorbe slovenských stomatologických názvov uverejnených v tomto čísle spolupracovali za konzervačnú a detskú stomatológiu MUDr. Z. Münchnerová, CSc. a MUDr. R. Kotula, CSc., za stomatologickú protetiku doc. MUDr. V. Martinko, CSc., MUDr. J. Vaško a MUDr. M. Ziman, za parodontológiu primárka MUDr. V. Sonáková a MUDr. I. Erdelský a za čelistnú ortopédiu doc. MUDr. P. Andrik, DrSc. a MUDr. F. Skotnický, CSc. Členom komisie za jazykovedný ústav E. Štúra SAV bol I. Masár.

ANATOMICKÉ, HISTOLOGICKÉ A FYZIOLOGICKÉ NÁZVY A NÁZVY SÚVISIACE S VÝVINOM JEDINCA

tkanivo pulpy, pulpálne tkanivo

obdobie prvého detstva

čas od narodenia do konca druhého roku

obdobie druhého detstva (bezstarostný vek)

predškolský vek

obdobie tretieho detstva

školský vek

sliniť, odslniť

sklovinový chumáč, sklovinová lamela, sklovinové vreteno

sčervenenie pokožky (sliznice)

samočistenie zubov (nespráv. samoočisťovanie)

prírodné čistenie zubov

sánkohybné svaly

svaly pohybujúce sánkou

podbiehavý (čes. podsektivý)

rosolovité tkanivo

tkanivo huspeninovitej konzistencie v sklovinovej dreni počas vývinu skloviny zuba

zubný kontakt (kontakt zubov)

dotyk zubov môže byť bodový (kontaktný, dotykový, styčný bod), čiarkovitý (kontaktná, dotyková, styčná čiarka) a plošný (kontaktná, dotyková, styčná plocha)

zárodočný zubný pupenec

zárodočný zubný váčok

zárodočná zubná lišta

vývin, vývinový (v zmysle ontogenetickom)

vývoj, vývojový (v zmysle fylogenetickom)

vitálny zub

zub so živou zubnou dreňou

veľkonosý profil (nem. das Grossnasenprofil)

tunica (mucosa), sliznica, mukóza

tubulus, (dentinový) kanálik

tuberculum, hrbček (nespráv. hrboľček)

tlačiť jazykom (nem. pressen mit der Zunge)

šarnierový kĺb (nem. das Scharniergelenk, fr. l'articulation en charnière)

potreba cumľať (nem. das Lutschbedürfnis)

postup dojčenia (nem. der Melkvorgang)

podnebie (lat. palatum), tvrdé, mäkké, kostené podnebie, **podnebný** (lat. palatinus)

prismata adamantina, hranoly, prizmy skloviny

pulpa dentis, dreň zuba, zubná dreň

plochy zubnej korunky

facies masticatoria = žuvacia, oklúzna plocha,

facies labialis (buccalis) = perná (lícna) plocha,

facies lingualis (palatina) = jazyková plocha,

facies contactus = dotyková (styčná), aproximálna, kontaktná plocha,

facies medialis (dentium incisivorum et caninorum) = prístredná, medziálna plocha (rezákov a očných zubov),

facies lateralis (dentium incisivorum et caninorum) = bočná, distálna plocha (rezákov a očných zubov),

facies anterior (dentium premolarium et molarium) = predná, medziálna plocha (črenových zubov a stoličiek)

facies posterior (dentium premolarium et molarium) = zadná, distálna plocha (črenových zubov a stoličiek)

plicae palatinae transversae (zastar. rugae palatinae), **priečne podnebné krkvy**

periodontium (periosteum alveolare), ozubica, periodoncium

periapikálny, okolohrotový

papilla incisiva (incisivi), podnebná bradavka, papila

odstavenie od dojčenia (nem. das Abstillen)

molár šiesteho roku (nem. der Sechsjahrmolar)

prvá trvalá stolička

molár dvanásteho roku (nem. der Zwölfjahrmolar)

druhá trvalá stolička,

interprizmová hmota, medzihranolová hmota

interdentálny priestor, medzizubný priestor

interdentálna papila, medzizubná papila

intaktný povrch zuba, neporušený povrch zuba

gingíva, ďasno

foramen caecum, slepý otvor, slepá jamka

foramen apicis dentis, otvor hrotu zuba (koreňa), hrotový otvor koreňa

foramen apicis rami radicis, hrotový otvor vetvy koreňa

enamelum (substantia adamantina), sklovina, email

dentinum (substantia eburnea), zubovina, dentín

primárny, sekundárny, ochranný, iregulárny (nepravidelný) transparentný

dentín; hypersenzitibilný, precitlivený dentín

cementum (substantia ossea), zubný cement

cavum dentis (predtým cavum pulpae), dutina zuba

dutina, v ktorej je uložená zubná dreň

canalis radialis dentis = (hlavný) kanál koreňa zuba, koreňový (zubný) kanál

canalis rami radialis dentis, (hlavný) kanál koreňovej vetvy zuba

koreňový zubný kanálik, akcesórny (prídavný), vedľajší, bočný kanálik

koreňový prieduch je nevhodné pomenovanie pre koreňový kanálik

bucca, líce (čes. tvár), lícny, bukálny

blíženci, **jednovajcoví**, **viacvajcoví blíženci** (dvojvajcoví, trojvajcoví atď.)

bilaterálny, **obojstranný**

apezícia, **prístavba**

antropoidná medzera, **opičia medzera**

alveolus, (zubné) lôžko, **alveola**

NÁZVY Z OBLASTI PATOLÓGIE (ODCHYLNÝ STAV)

kariogénny

vyvolávajúci kaz (napr. kariogénna strava je strava vyvolávajúca zubný kaz)

veľmi rýchly rast (nespráv. prekotný rast)

caries, **karies**, **kaz**

kariézny, **kazový**

kazivý

náchylný na kazenie

caries dentis, **zubný kaz**

kaz zuboviny, dentínový (zubovinový) kaz, kaz skloviny, sklovinový kaz, pe-

netrujúci, podmnújúci (podbiehavý), cirkulárny, symetrický, povrchový,

stredne hlboký, hlboký, sekundárny (druhotný), zastavený (zhojený) kaz

cumľoš (nem. der Lutscher)

skorý cumľoš (nem. der Frühlutscher)

neskorý cumľoš (nem. der Spätlutscher)

trvalý cumľoš (nem. der Dauerlutscher)

devitálny zub

zub s mŕtvou zubnou dreňou

exsudát, **výpotok**

granulóm

patologické ložisko v okolí koreňa zuba; vnútorný (interný) granulóm je:

v pulpovej komore alebo v koreňovom kanáli

glosoptóza

klesnutie jazyka dozadu a nadol

isthmus, **úžina**, **žija**, **istmus**

spojenie dvoch vypreparovaných kavit

kavita, **dutina**

kariézná kavita, **kazová dutina** (kavita)

oklúzná kavita

kavita na žuvacej ploche zuba

centrálna kavita, **stredová kavita**

zložená obrysová kavita

kavita spojená z dvoch alebo viacerých kavit, ktoré sú na dvoch alebo na viacerých plochách zubnej korunky

kazové (kariézne) ložisko

ložisko s kavitáciou, ale aj bez kavitácie tvrdých zubných tkanív

klinovitý defekt zuba

sekundárny úbytok skloviny na krčku zuba

kývavosť, kývavý (čes. viklavost, viklavý)**lenivosť v žuvaní** (nem. die Kaufaulheit)**lingua villosa, vlasatý jazyk****lingua geographica, mapovitý jazyk** (nem. Landkartenzunge)**makroglosia, nadmerný jazyk****mikroglosia, malý (zmenšený) jazyk****náchylnosť na zubný kaz****miesto náchylné na zubný kaz****ohybová fraktúra** (nem. der Bieungsbruch)**opalescentná sklovina (zubovina)**

sklovina (zubovina), ktorá pri dopade svetla hrou farieb a lesku pripomína polodrahokam opál

omodrivanie, zmodrivanie (nie omodrávanie, zmodrávanie)**pulpálny kýptik**

zvyšok koreňovej pulpy po amputácii zubnej drene

rážštepový jazyk (nem. die Spaltzunge)**resorbovať, vstrebovať****resorpcia, vstrebovanie** (napr. resorpcia koreňového hrotu, cementu ap.)**ulcerujúci, vredovatejší****váček, váčik** (čes. chobot, angl. pocket, nem. die Tasche)

váčkovitý priestor medzi ďasnom a koreňom zuba, ktorý vzniká za patologických okolností (pri ochoreniach parodontu)

vypačovací sily (nespráv. páčivé sily)

VÝRAZY SÚVISIACE SO STOMATOLOGICKOU ČINNOSŤOU

vodiaca plocha (nem. die Führungsfläche)**separácia zubov**

odstránenie kontaktu zubov obrúsením, odtlačením, roztláčením zubov od seba

rozšieraviť (napr. kov, drôt, nem. ausglühen)**retencia**

zadržanie, držanie, upevnenie

rebázovanie, rebazácia (nem. Unterfütterung)

zhotovenie novej bázy (základnej plochy) náhrady

zatmelenie (nespráv. zabetovanie, zastlanie)**vyžíhať** (napr. porcelán; nem. ausglühen)**via falsa**

vybočenie zo správneho smeru (pri preparácii, vŕtaní, rozširovaní koreňového zubného kanála); utvorenie pakanáliku

umelé čistenie zubov

tepelné spracovanie kovov (čes. tepelné ošetřování kovů)

pripevniť (upevniť) na čap, čapík (nespráv. naštiftovať)

priechodnosť kanála

vlastnosť kanála umožňujúca prechod koreňového nástroja

preparácia kavity, úprava kavity

odlievanie (nespráv. vylievanie)

odliatie odtlačku (formy) sadrou, kovom atď.

obstrek (nespráv. obstrík)

obrábiť (nevhod. orámováť, olemovať, boxovať)

opatrniť funkčný odtlačok obrubou

liatie kovu

kotvenie, zakotvenie

zabezpečenie protézy, výplne, aparátu proti dislokujúcim silám

rybinové, kónické kotvenie (zakotvenie) výplne

kotva, kotviaci (čes. kotevní)

gravírovať

vyrývať, ryt

expozičia (vo fotografii), **osvit**

expozičný čas, dĺžka osvitu

dublovať, zdvojovať

zhotovovať niečo v dvoch exemplároch; zhotovovať druhý model

devitalizácia zubnej drene

umŕtvenie zubnej drene umelým zásahom

dekyvetovať

vybrať z kyvety

zakyvetovať

vložiť do kyvety

amputácia zubnej drene

chirurgické odstránenie časti zubnej drene

STOMATOLOGICKÉ NÁSTROJE, PRÍSTROJE, POMÔCKY A MATERIÁL

živica (prírodná, umelá), čes. pryskyřice

výplňová hmota

napr. amalgám, cement, porcelán, živica, kov

páska

užší pás látky, plechu atď., napr. ocelová páska na zhotovenie zubných

obručok, šmirgľová páska na konečnú úpravu výplne, ocelová, kovová, ce-

luloidová páska ako matrica na výplne

rozširovač vchodu koreňového kanála

preparačný nástroj

rozširovač koreňového kanála

preparačný koreňový nástroj

röntgenová kontrastná hmota (nie röntgenkontrastná hmota)

rezná hrana (nespráv. brít)

ostrý okraj nástroja

pulpeextraktor, exstirpačná ihla (nespráv. nervextraktor)

koreňový nástroj na exstirpáciu zubnej drene

zubné (ústne, stomatologické) zrkadlo

zubná sonda (čes. pátrátko)

ručný vyšetrovací nástroj

vyhladzovák (slang. finírka)

preparačný nástroj (vyhladzovací vrtáček) na úpravu (vyhladzovanie) výplní

vyfukovač (slín, drviný atď.)

zubná vrtáčka (klasická, turbínová)

vrtáček

preparačný nástroj; používajú sa tieto typy vrtáčikov: diamantový, kovový vrtáček, guľôčkový, valcový, kónický (kužeľovitý), hviezdičkovitý, pilkový vrtáček, fisúrový, inlayový, koreňový vrtáček; запуща́чий vrtáček má rezné hrany len na čelnej ploche, na čele vrtáčka

taviaca pištoľ (nespráv. lejacia pištoľ)

špáradlo, nespráv. špáratko (čes. párátko)

predmet (drevenko, brko atď.) na odstránenie zvyškov potravy z medzizubných priestorov

škrabáček (čes. škrabka)

nástroj na odstraňovanie zubného kameňa

podávač, nosič amalgámu

prenikač koreňovým kanálom

preparačný koreňový nástroj

pinzeta

ručný nástroj; v praxi sa používa rovná, zahnutá, koreňová, chirurgická pinzeta

pilkový vrtáček, pilka

vrtáček na rozrezávanie koruniek

pazúrnik (čes. drápek)

nástroj pazúrikového tvaru na odstraňovanie zubného kameňa

ohýbacie kliešte (nem. die Biegezange)

odsávač slín

navlhčovač (nem. der Befeuchter)

násadec

prístroj upínajúci vrtáček; v praxi sa stretávame s názvami: rovný násadec /rovný turbínový násadec, lomený násadec/lomený turbínový násadec (nespráv. kolienkový násadec alebo zubné kolienko)

napínač matrice

nástroj na napínanie a upevňovanie matrice okolo zubnej korunky

napchávaček (čes. cpátko)

ručný nástroj; napchávaček amalgámu, cementu, koreňový napchávaček

náhradník, bradová pelota (nem. die Kienkappe)

regulačná pomôcka na úpravu vzájomného postavenia čefustí

lejací kanál

kanál, ktorým vteká roztavený kov do formy

miešacia doska

doska na miešanie

matrica

pomôcka pri plnení zloženej obrysovej kavity; v praxi sa používa jednostranná alebo cirkulárna (obručkovitá) matrica

mandrel

(skrútkovité) vretienko

lentula

plnič koreňového kanála

ozubený koreňový pilník (slang. krysí chvostík)

preparačný koreňový nástroj tvaru kryšieho chvostíka

kotúč

preparačný nástroj, napr. leštiaci gumový kotúč, brúsny kotúč

kotúčovitá kefka (nespráv. kartáčík)**kosáčík** (čes. srpek)

nástroj kosákovitého tvaru na odstraňovanie zubného kameňa

kofferdam (Rubber dam), koferdam

gumená blana (hrádza)

kalich

preparačný nástroj, napr. leštiaci gumový kalich

irigačný náustok (čes. ústenka)

náustok na vyplachovanie a masáž ďasien

ihlovec (čes. jehelec)

nástroj na držanie ihly pri šití

čelust

pracovná časť klieští

hladidlo

ručný nástroj na vyhládzanie povrchu výplne

fľašový/fľaškový cumeľ (nem. der Flaschenmilchsauger)**upokojujúci cumeľ** (nem. der Beruhigungssauger)**fisúrka**

drobná fisúra, štrbina zárez, ryha

extenzor

rehabilitačný prístroj na vystieranie, rozťahovanie, napínanie; názov istej funkčnej skupiny svalov (extenzory)

exstirpačná (nespráv. extirpačná) ihla

koreňový nástroj

exkavátor

ručný nástroj na odstraňovanie kariéznych hmôt

dublovacia hmota

hmota, ktorá slúži na dublovanie

disk

preparačný nástroj, napr. brúsny disk, leštiaci gumový disk

dekyvetizátor

pomôcka na vytlačenie obsahu kvety

cement

druh výplňového materiálu; zinkoxyfosfátový, zinkoxysulfátový, silikátový, akrylátový cement

brús (brúška)

preparačný nástroj; diamantový brús, karborundový brús; diamantový, karborundový brúsny kameň

PRODUKTY LEKÁRSKEJ A LABORATÓRNEJ PRÁCE

snímateľná náhrada (čes. snímací náhrada)

totálna protéza, celková náhrada

stvárnovač čeľustí (nem. der Kieferformer)

spekané karbidy (čes. slinuté karbidy)

polokorunka (nespráv. polkorunka)

podložka

materiál pod trvalou výplňou, ktorý slúži napr. ako izolácia

výplň, zastar. plomba, dočasná (trvalá) výplň

predĺžená spona (nem. verlängerte Klammer)

spona, ktorej aspoň jedno rameno presahuje oblasť najmenej jedného zuba

priebežná (pokračujúca) spona (čes. průběžná spona, nem. fortlaufende Klammer)

spona, ktorá prebieha spravidla po orálnej ploche niekoľkých (frontálnych) zubov

protéza (protézový)

náhrada časti tela

pazúrikovitá dlaha (čes. drápková dlaha)

parciálna protéza

čiasťočná náhrada

oporná spona (čes. opěrná spona)

odliatok

útvár získaný odliatím odtlačku (formy)

inlay

liata, lisovaná, vypálená trvalá výplň

fixná náhrada (defektného zuboradia)

náhrada pripevnená natrvalo k zvyškovému zuboradiu

fazetová korunka, nespráv. fazetovaná (čes. fasetová korunka)

čapová korunka (čes. čepová korunka, nem. Stiftzahn)

náhrada korunkovej časti zuba s čapom na upevnenie v koreňovom kanáli

čap, čapík (koreňový)

gutaperčový, strieborný, živicový atď. čap

zošúverená protéza (čes. zbortěná protéza)

Ks

ROZLIČNOSTI

Fotografista, fotograf, fotografovať, fotografia; nie fotiť ani fotka

Každému slovenskému človeku s dobrou jazykovou kultúrou je *fotografista* človek, ktorý sa zaoberá fotografovaním buď v rámci zamestnania, buď z osobnej záľuby, teda amatérsky.

Slovotvorná prípona *-ista* je síce cudzieho pôvodu (najčastejšia je práve v slovách neslovenského pôvodu, napr. *organista, klavirista, cimbalista, novelista, koncipista, alchymista, hokejista, futbalista, šachista*), no vyskytuje sa aj v niektorých slovách utvorených zo slovenských slov, napr. *huslista* (od *husle*), *hlasista* (od názvu časopisu *Hlas*), podobne *prúdista* (prívrženec časopisu *Prúdy*) ap. Tak ako všetky uvedené slová je aj výraz *fotografista* utvorený správne a je pre spisovný jazyk potrebný.

Nie je však celkom primerané, ak človeka, ktorý fotografuje, voláme *fotografom*. Ponajprv preto, lebo spisovným pomenovaním človeka takéhoto zamestnania je podstatné meno *fotografista*, a potom preto, že slovo *fotograf* sa používa vo význame „fotografický aparát“. Názvy prístrojov utvorené pomocou slova *-graf* (vo význame „to, čo zapisuje“) nie sú zriedkavé, napr. *kardiograf, fonograf, polarograf, seizmograf, chromatograf* ap. Zaiste aj preto Slovník slovenského jazyka slovo *fotograf* vo význame „fotografista“ pokladá za nespisovné, charakterizujú ho ako zastarané.

Nespisovné slovo *fotograf* vo význame „fotografista“ používajú fotografisti z povolania a v krúžkoch organizovaní amatéri ako znak istej jazykovej odlišnosti od prostredia „neodborníkov“. Pravdaže, takéto používanie istých slov neosoží spisovnému vyjadrovaniu. Nevhodne sa ujíma dokonca aj v ľudovej reči.

Ďalšie slovo z tohto prostredia — výraz *fotka* — je slangové; je to skrátený názov spisovného slova *fotografia*. Naozaj znie neprimerane, ak tento slangový výraz, ktorý ešte tak pristane do mládežníckeho alebo vojenského slangu, počujeme v škole, v krúžkoch ap. z úst dospelého a vzdelaného človeka. Ide o značný priestupok proti požiadavkám jazykovej kultúry, ak si to neuvedomujú napr. ani učitelia v škole v rozhovoroch s mládežou a ak členov fotografických krúžkoch nevedú k správne spisovnému vyjadrovaniu.

Podobná situácia je aj so slangovým slovesom *fotiť*, ktoré sa používa namiesto spisovného slovesa *fotografovať*.

V. Uhlár

Poznámka o ustálenom spojení v preklade

Znova sa vraciame k obrázkovému seriálu v Smene, ktorého jazykovú stránku sme si všimli už v minulom ročníku nášho časopisu (pozri KS 4, 1970, 90—92 a 352—353).

V herni pri rulete hosť vyhráva veľké množstvo peňazí. Podvodník Richmond stojí obďaleč, díva sa naňho a povie: „Der Krösus wie er leibt und lebt!“ Ustálené slovné spojenie *wie er leibt und lebt* je v obrázkovom seriáli Rip Korby (916, Smena) preložené súvetím: „ako honobí a žije“ (*Krözus, ako honobí a žije!*) — Z kontextu je zrejmé, že pri pohľade na šťastného výhercu sa pozorovateľovi vybavil v mysli posledný lýdsky kráľ Kroisos (Krézus), povestný svojím veľkým bohatstvom. Preto pomenoval výhercu menom tohto kráľa a k nemu pripojil zvrat *wie er leibt und lebt*. O slovese *leiben* sa v Nemecko-českom slovníku J. Volného (SNP, Praha 1963, 621) píše, že sa vyskytuje iba v spojení *wie er leibt und lebt*. Celé toto spojenie má význam: „ako živý“. Teda správny preklad vety *Der Krösus wie er leibt und lebt!* je: *Krészus ako živý!*; prípadne: *Ako naozajstný Krészus!*, *Ako pravý Krészus!*, *Ako hotový Krészus!*, ba postačilo by azda i jednoducho *Ako Krészus!*, lebo podstatnou informáciou v texte je práve toto prirovnanie. O tom, že v nemeckej predlohe ide o prirovnanie, svedčí aj to, že v origináli za slovom *Krösus* nie je čiarka. A tak sa chybne pochopeným prekladom prirovnanie a jeho účinok stráca a myšlienково sa text pomkýna do polohy, ktorá vecne nezodpovedá originálu a pre obsah výpovede nie je dôležitá.

V tom istom seriáli sa kde-tu vyskytujú aj iné slovné spojenia, na ktorých zreteľne citíť, že sú prekladmi z cudzieho jazyka. Napríklad v pasáži, kde je reč o tom, ako Richmond ustavične vyvoláva v zábavnom podniku výtržnosti, len aby majiteľa donútil podnik čo najlacnejšie predať, čítame: „Keď teda budete trpieť na smolu, budete chcieť predať... pod cenu?“ — Wenn Sie ihr Pech leid sind, wollen Sie... (963). Spojenie slova *trpieť* s predložkou *na* síce v slovenčine možno použiť, ale skôr v prípadoch ako napr. *trpieť na záduch*, *na priedušky* a pod. Spojením *trpieť na smolu* sa tu však situácia, o ktorú ide v nemeckom origináli, nevystihuje primerane. Tú by sme lepšie vyjadrili zreteľnejším, výraznejším a v hovorovej reči bežnejším spôsobom takto: *Keď budete mať tej smoly po krk...* *Keď už budete mať tej smoly*

dost, Keď vás tá smola bude prenasledovať, ... Keď vás tá smola omrzí, ... a pod.

Touto poznámkou opäť upozorňujeme na text seriálu v denníku, ktorý má u nás veľa čitateľov. A tí si zaslúžia, aby redakcia venovala dostatočnú starostlivosť jazykovej stránke všetkých rubrík.

V. Betáková

Spolok priateľov žehu

Mnohí používatelia nášho spisovného jazyka sa pozastavujú nad pomenovaním *Spolok priateľov žehu*. Zdá sa im, že slovo *žeh* je nespisovné. Všimnime si túto otázku podrobnejšie.

Archeologické nálezy dokazujú, že v minulosti aj na našom území sa v istom období dávala prednosť spaľovaniu pred pochovávaním do zeme. Popol z mŕtvych sa nasypal do nádob (do popolníc) a zakopal na pohrebisku. Etnická skupina dostala podľa uvedeného spôsobu pohrebných obradov meno *ľud popolnicových polí*. Podľa toho by namiesto slova *žeh* bolo vhodnejšie použiť výraz *spopolnenie*, resp. *spopolňovanie*. Dnes však tieto výrazy u niektorých používateľov spisovného jazyka vzbudzujú predstavy súvisiace so spaľovaním smetí a priemyselných odpadkov.

Slovo *žeh* nájdeme v Pravidlách slovenského pravopisu i v Slovníku slovenského jazyka V (s. 792). V SSJ sa konštatuje jeho český pôvod a kvalifikuje sa ako odborný termín. Slovo *žeh*, pôvodne starý slovan-ský výraz a príbuzný slovám *zažiť*, *zažať*, *zažnúť*, je zároveň základom v slovenčine novších slov *žehlička*, *žehliar*, *žehliareň*, *žehliarka*, *žehliarsky*, *žehliť*, ktoré sú synonymami slov *hladička*, *hladiť*, *hladič* atď. Slovo *žeh* má v slovnej zásobe súčasného jazyka okrajové miesto. Je to archaické slovo; možno ho použiť v prejavoch slávnostného alebo archaického štýlu. Na pomenovanie spomínaného spolku treba však hľadať iné prostriedky.

Jednou možnosťou by bolo využitie názvu latinského pôvodu *kremácia* (= spaľovanie, spaľovanie mŕtvov), od ktorého je odvodené adjektívum *kremačný*. Ten istý odvodzovací základ ako v slovách *kremácia*, *kremačný* je aj v názve *krematórium* a v jeho odvodenine *krematórny*. Oproti tomu slovo *žeh* nemá takú slovnú čeľaď a to je jeho nevýhoda. Jeho osiחותnosť v súčasnej slovnej zásobe sa nezmení ani používaním názvu *Spolok priateľov žehu*. Nazdávame sa, že aj vecne by bol primeranejší názov, v ktorom by sa využil výraz súvisiaci so slovom *kremácia*.

Ako prijateľnejšie sa ukazuje pomenovanie *kremácia* aj vzhľadom na jeho častý výskyt v hovorovom štýle, v úradných zápisoch i v tlači (v

časopisoch a novinách najmä v článkoch o existencii hitlerovských koncentračných táborov). Okrem toho sú časté jeho odvodeniny v spojeniach *kremačná pec*, *kremačný pracovník*, *kremačné obrady* ap.; navyše slová *krematórium*, *kremácia* sú aj v iných európskych jazykoch, napr. v ruštine, nemčine, francúzštine atď. To všetko pokladáme za dostačujúce argumenty v prospech náhrady slova *žeh* slovami *kremácia*, *kremačný* aj v názve spolku *Spolok priateľov kremácie*, resp. *Kremačný spolok*.

E. Turdoň

Z administratívneho štýlu

Do rúk sa mi dostalo potvrdenie o zamestnaneckom pomere, ktoré má žiadateľ predložiť u zubného lekára pri bezplatnej oprave chrupu. Potvrdenie sa končilo týmto súvetím: „Toto potvrdenie sa vydáva na vlastnú žiadosť, za účelom dokázania horeuvedeného, čo má slúžiť na opravu zubného chrupu.“

Na porovnanie tejto nepodarenej ukážky z administratívneho štýlu s iným spôsobom vyjadrovania prevedieme citát s prihliadnutím na širší kontext do hovorového štýlu: *Toto potvrdenie potrebujem pri oprave chrupu. Musím dokázať, že som zamestnaná. Potom nemusím platiť.*

V texte z potvrdenia si všimneme niektoré prvky administratívneho štýlu, ako aj jazykové nesprávnosti.

Typickým prvkom administratívneho štýlu, ktorý neradi vidíme v kultivovanom texte, je predložkový výraz *za účelom*, použitý namiesto vedľajšej vety (*aby ste dokázali*). Prejavuje sa v ňom tendencia vyjadrovať sa sklbene, úsporne. Takej tendencii slúži okrem iného aj využívanie druhotných predložiek, resp. predložkových výrazov, napr. *prostredníctvom vášho podniku*, *vplyvom priaznivého hodnotenia*, *so zreteľom na vaše pomery*, *v porovnaní s inými žiadosťami* ap. S využívaním týchto predložiek súvisí aj väčší výskyt slovesných podstatných mien: *prostredníctvom dokazovania*, *vplyvom hodnotenia*.

Za nadbytočné pokladáme v spojení *toto potvrdenie* ukazovacie zámeno *toto*.

Namiesto vedľajšej vety so vzťažným zámenom by bola vhodnejšia vsunutá prívlastková veta uvedená vzťažným zámenom *ktorý* alebo priradovacie súvetie (*potvrdenie sa Vám vydáva ... a má slúžiť*).

Z vecného i terminologického hľadiska je nevhodné spojenie *zubný chrup*, pretože v názve *chrup* je už zahrnutý aj význam „zubný“. Chrup môže byť *mliečny*, *tvrdý*, *silný*, *zdravý* ap.; spojenie *zubný chrup* je tauologické.

Alogické je v texte spojenie *slúžiť na opravu zubného chrupu*; potvrdenie má totiž byť podkladom na bezplatnú opravu chrupu a nemôže, resp. nemá slúžiť na opravu zubov.

Ukazuje sa, že v praktických písomnostiach síce možno a treba rešpektovať vlastnosti a osobitné znaky administratívneho štýlu, ale nemožno v nich tolerovať jazykové, prípadne logické nesprávnosti. Na záver pripomíname, že na typické chyby v administratívnom vyjadrovaní upozorňuje J. Mistrík v knihe *Abeceda sekretárky* (Bratislava 1968). Tam nájdeme aj praktické rady, ako sa týmto chybám vyhýbať. O znakoch administratívneho štýlu sa môžeme poučiť v Mistríkovej knihe *Štylistika slovenského jazyka* (Bratislava 1970, 151 n.).

E. Bajžíková

Orbitálny, orbitálna stanica

V súvislosti s vypustením sovietskej kozmickej lode Sojuz 11 a s prestupom jej posádky do stanice Saľut 1 začalo sa aj v dennej tlači používať prídavné meno *orbitálny* v spojení *orbitálna stanica*, napr.: *Kozmonauti kontrolujú vedeckú aparatúru orbitálnej stanice a robia lekárske a biologické experimenty* (Pravda z 10. 6. 1971). — *Brežnev, Podgornij a Kosygin zaslali posádke orbitálnej stanice pozdravný telegram* [Východoslovenské noviny z 8. 6. 1971]. — *Značnú časť programu štvrtého pracovného dňa posádky orbitálnej vedeckej stanice Saľut tvoria lekársko-biologické experimenty, oznámili spravodajcovi agentúry TASS zo strediska pre riadenie letu* (Práca z 11. 6. 1971).

V Slovníku slovenského jazyka II, str. 587 sa uvádza iba podstatné meno *orbita* (z latinčiny) s dvoma významami: 1. v astronómii kruhová dráha nebeských telies; 2. v anatómii sa týmto termínom nazýva očná jamka, očníca. Prídavné meno k uvedenému podstatnému menu (t. j. *orbitálny*) Slovník slovenského jazyka neregistruje.

V spisovnej slovenčine možno prídavné mená utvorené odvodzovacou príponou *-álny* zaradiť do samostatnej skupiny: *konventuálny, triumfálny, glaciálny, oficiálny, esenciálny, sociálny, pastorálny* atď.; len v časti týchto prídavných mien možno vydeliť samostatne jestvujúce slovo tvorné základy, napr. *front* — *frontálny*, *ritus* — *rituálny*, *diecéza* — *diecezálny* a pod. (pozri J. Horecký, *Slovo tvorná sústava slovenčiny*, Bratislava 1959, 162). Odvodzovacou príponou *-álny* možno v spisovnej slovenčine utvoriť prídavné meno aj od podstatného mena *orbita*.

Podstatné meno *orbita* treba odlišovať od podstatného mena *orbit* [taktiež latinského pôvodu], ktorým sa vo fyzike pomenúva vlnovome-

chanický ekvivalent pre elektrónovú dráhu (*Slovník cudzích slov*, Bratislava 1970, 795. Aj od podstatného mena *orbit* možno príponou *-álny* utvoriť prídavné meno *orbitálny*; vznikajú tak homonymá *orbitálny*¹, *orbitálny*².

Prídavné meno *orbitálny*, ktoré sa objavilo aj v tlači, je teda ústrojné. Korektný je aj úzko odborný názov *orbitálna stanica*, v ktorom sa použilo.

J. Jacko

SPRÁVY A POSUDKY

Záslužné dielo

[Ladislav Dvonč, *Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1961—1965*, Matica slovenská, Martin 1970, str. 808, cena 67,— Kčs.]

Na sklonku minulého roka vyšla v Matici slovenskej kniha Ladislava Dvonča *Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1961—1965*. Je to už štvrtá bibliografia z pera tohto autora, organicky nadväzujúca na jeho predchádzajúce tri bibliografické práce [1. zväzok za roky 1948—1952 vyšiel r. 1957, 2. zväzok za roky 1953—1956 vyšiel r. 1958 a 3. zväzok za roky 1957—1960 vyšiel r. 1962]. V pomere k predchádzajúcim je štvrtá bibliografia rozsahom takmer dva razy taká veľká. Jej väčší rozsah je podmienený značným množstvom zozbieraného materiálu, ktorý je zároveň svedectvom o veľkom rozmachu slovenskej jazykovedy. Na porovnanie uvádzame, že kým v 1. zväzku za roky 1948—1952 sa spracúvalo 1500 hesiel, v 2. zväzku za roky 1953—1956 1800 hesiel a v 3. zväzku za roky 1957—1960 1770 hesiel, štvrtý zväzok obsahuje už 2950 starostlivo zozbieraných a komentovaných hesiel. Autor excerpoval nielen jazykovedné publikácie, ale aj dennú tlač a rozmanité iné pramene, v ktorých sa zjavila dajaká zmienka o jazyku.

Bibliografia je spracovaná na vysokej odbornej úrovni a jej hlavnou prednosťou je, že o všetkých príspevkoch, ktoré sa v knihe zaznačujú, sa podávajú stručné, ale veľmi výstižné informácie, t. j. anotácie. V práci sa zachycujú tieto druhy príspevkov: 1. jazykovedné príspevky, ktoré vyšli na Slovensku, 2. príspevky slovenských jazykovedcov publikované mimo Slovenska a 3. príspevky neslovenských jazykovedcov publikované mimo Slovenska, ak sa týkajú slovenského jazyka.

Oproti predchádzajúcim trom zväzkom sú v najnovšej bibliografii niektoré nové veci. Práce slovenských autorov týkajúce sa výskumu neslovanských ja-

zykov zaznačujú sa iba vtedy, ak majú všeobecnejší ráz. Tieto práce sa však spracúvajú v osobitných bibliografiách príslušných odborov. Inou novostou je, že sa zachytávajú príspevky z matematickej jazykovedy a osobitné oddelenie sa zaoberá písaným jazykom. Do samostatných skupín sú začlenené aj otázky jazykovej kultúry a jazykovej výchovy.

Práca L. Dvonča je určená predovšetkým odborníkom — jazykovedcom. Avšak v bibliografii sú aj veci, ktoré budú istotne zaujímať každého kultúrneho používateľa spisovného jazyka. Ako je známe, o otázkach jazykovej kultúry a jazykovej výchovy vo všeobecnosti i o jednotlivých javoch z týchto okruhov sa v ostatných rokoch napísalo veľa. Dvončova práca obsahuje zoznam všetkých príspevkov týkajúcich sa jazykovej kultúry a jazykovej výchovy, ktoré vyšli v rokoch 1961—1965. Treba zdôrazniť, že v knihe sa zaznačujú nielen také príspevky z okruhu jazykovej kultúry a jazykovej výchovy, ktoré vyšli v odborných časopisoch a publikáciách, ale aj príspevky, ktoré boli uverejnené v novinách a v popularizačných príručkách. A tak teda Dvončova práca slúži nielen jazykovedcom, lež je aj dobrou pomôckou všetkým, ktorým je jazyk možno povedať pracovným nástrojom. Ak napr. novinár alebo redaktor bude pri istom jazykovom jave v pomykove a nebude vedieť, kto, kde a kedy o príslušnej veci písal, stačí mu nazrieť do bibliografie; tu nájde presné údaje o tom, kde má hľadať poučenie o probléme, ktorý ho zaujíma.

Dvončova bibliografia je teda nielen zbierka záznamov, ale aj v praxi dobre použiteľná pomôcka. Jej kladnou stránkou je, že na konci okrem menného registra je pripojený vecný index, zoznam excerpovaných kníh, zborníkov, časopisov i novín a štyri cudzojazyčné resumé: ruské, francúzske, anglické a nemecké. Toto všetko používateľovi veľmi uľahčí prácu pri hľadaní informácií.

Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1961—1965 i predchádzajúce bibliografické práce Ladislava Dvonča robia slovenskej jazykovede dobré meno nielen doma, lež aj za hranicami. Preto sa na záver žiada zdôrazniť, že by bolo ocenením perfektnej a dôslednej práce autora, keby naše vrcholné kultúrne a vedecké inštitúcie našli spôsob, ako toto vynikajúce a záslužné dielo náležite odmeniť.

Š. Michalus

Užitočná príručka

[Samo Šaling, *Česko-slovenský technický slovník*, Technická práca, Bratislava 1969, str. 263.]

Ako príloha časopisu *Technická práca* vychádzal v r. 1969 na pokračovanie Česko-slovenský technický slovník. Odberatelia *Technickej práce* získali tak užitočnú praktickú príručku, zostavenú z bohatej excerpcie československých štátnych noriem, odbornej literatúry a slovníkov. Autor ponúka slovník iba ako pomôcku pri čítaní českej technickej literatúry (úvod). Nazdávame sa, že je to dobrá pomôcka aj pri zostavovaní názvoslovných noriem, pri prekladaní českých odborných textov do slovenčiny, pri redakčných úpravách takýchto textov ap. Dobré služby jazykovej kultúre technických textov preukáže príruč-

ka najmä v tých prípadoch, kde sú medzi češtinou a slovenčinou lexikálne rozdiely. Tie sa dakedy z pohodlnosti (zostavovateľ názvoslovnej normy alebo prekladateľ českého odborného článku sa vždy nenamáha s hľadaním slovenských ekvivalentov k českým odborným názvom, pretože sú nateraz rozptýlené vo viacerých pomôckach), dakedy z nevedomosti obchádzajú. Také sú skúsenosti zo spolupráce JÚLŠ s doktorými slovenskými zostavovateľmi názvoslovných noriem a iných podobných textov. V návrhoch týchto textov možno sa stretnúť napr. s podobami *maznica*, *zmetok/zmetkovitosť*, *zdeľovací obvod*, *žhaviaca elektróda*, *pryskyrica*, *stávok* a s mnohými ďalšími, ktoré sú iba hláskovými adaptáciami českých odborných názvov. Namiesto nich sa v rozličných normách ustálili podoby *mastenica*, *nepodarok/nepodarkovosť*, *oznamovací obvod*, *žeraviaca elektróda*, *živica*, *krosienka*. Zaznačuje ich aj Šalingov Česko-slovenský technický slovník (porov. s. 116, 253/132, 137, 40, 174, 204). Bez zdĺhavého vyhľadávania vo viacerých pomôckach možno ich pohodlne nájsť v tejto príručke spolu s desiatkami ďalších odborných názvov, s ktorými sú pri prekladaní do slovenčiny vari aj väčšie ťažkosti ako v uvedených prípadoch (tak je to napr. s prekladom čes. termínu *rejď*, jeho odvodenín a terminologických spojení s ním, s termínom *štenýř*, *rudl* atď.).

Pravdaže, slovník zaznačuje nie iba také termíny, ktoré sú v češtine a slovenčine podstatne odlišné. Zachytáva aj veľa termínov prevzatých do češtiny z iných jazykov. To je užitočné preto, lebo pri adaptácii cudzích slov (termínov) sú medzi češtinou a slovenčinou značné rozdiely, vyplývajúce z odlišnej gramatickej stavby týchto príbuzných jazykov ap. Pritom tieto rozdiely môžu byť veľmi jemné (napr. v kvantite), ale aj dosť nápadné (napr. v odvodzovacej prípone, v gramatickom rode ap.). Tak máme proti čes. *agronom* slov. *agronóm*, proti *amonný* je v slovenčine *amónny*, čes. *akumulátorček* má v slovenčine ekvivalent v podobe *akumulátorček*, varianty *anthracen/antracen* prípustné v češtine nemajú v slovenčine paralelu, jestvuje iba podoba *antracén*, čes. *arabínosa* je v slovenčine *arabínóza*, *aspirant* je *ašpirant*, *baroko* je *barok* atď. Ide napospol o rozdiely, ktoré treba v kultivovanom spisovnom texte bezpodmienečne zachovať.

Šalingov slovník dáva však aj podnety na úvahy o vhodnosti niektorých ekvivalentov. Napr. pri hesle *zrnovák* (s. 254) sa uvádza ako slovenský ekvivalent iba podoba *pemrlica* (= ručný nástroj alebo násadec do pneumatického kladiva, ktorým sa opracúva povrch kamenárskych výrobkov). Je pravda, že toto slovo bez štylistického hodnotenia zaznačuje napr. *Stavebnícky náučný slovník II* (Bratislava 1963, 339), ale v tomto slovníku je aj synonymum *zrnovačka*. Vzhľadom na väčšiu mieru motivačnej zreteľnosti a korešpondenciu s českým názvom mohla sa táto podoba uviesť popri nemotivovanej podobe *pemrlica*, ak sa už v príslušnom okruhu nemôžu bez tohto názvu zaobiť. Doplňt by sa mohli aj daktoré iné heslá. Napr. heslo *tryskáni* má iba jeden ekvivalent (*vrhanie*). Keďže ide o spôsob čistenia materiálu — na tento význam hesla *tryskáni* usudzujeme podľa toho, že sa pri ňom uvádza spresňujúci údaj *brokov*, *piesku* — mala sa ako ďalší ekvivalent uviesť aj podoba *abrazívne čistenie* (podrobnejšie pozri J. Horecký, *Tryskanie — abrazívne čistenie*, KS 2, 1968, 113—114).

V ostatnom čase sa znova zdôrazňuje potreba konfrontačného výskumu spisovných jazykov našich dvoch blízkych socialistických národov (porov. Š. P e -

ciar, *O potrebe konfrontačného výskumu slovenčiny a češtiny*, SR 36, 1971, 209—213]. Pre výskum čiastkovej úlohy v rámci konfrontačného výskumu slovennej zásoby češtiny a slovenčiny poskytuje Šalingov slovník svojimi zhruba 17 000 heslami z technických a príbuzných odborov istú materiálovú bázu. Aj v tom vidíme jeho užitočnosť.

I. Masár

SPYTOVALI STE SA

Výpestok. — J. K. z Bratislavy sa nás pýta, či slovo *výpestok*, ktoré čítala vo Večerníku z 13. 5. 1971, nie je zbytočný novotvar.

Slovo *výpestok*, resp. jeho plurálový tvar *výpestky* sa použilo v spomenutých novinách v tomto kontexte: *S uznaním sme kvitovali snahu pestovateľov ukázať návštevníkom najkrajšie výpestky*.

Ako z kontextu vidieť, formou *výpestky* sa tu označujú zošľachtené druhy pestovaných rastlín. Slovo *výpestok* nie je síce všeobecne známe, ale je zo slovotvorného hľadiska priesračné a stručne sa ním vyjadruje to, čo by sa ináč muselo vyjadriť opisom *vypestované rastliny*. Utvorilo sa podobne ako staršie všeobecne známe deverbátiva *výrobok*, *výrastok*, *výľučok*, resp. ako deverbátiva *prirastok*, *prídavok*, *zárobok*, *závdavok* a iné, ktoré sú novšie. Sú to všetko mená odvodené od predponového slovesa slovotvornou príponou *-ok* a predĺžením predpony.

Slovo *výpestok* je teda zo slovotvorného hľadiska náležité. V záhradníckej terminológii je známe už dávnejšie. Svedčí o tom i to, že sa zaznamenáva i v Slovníku slovenského jazyka ako záhradnícky termín s významom „vypestovaná rastlina, obyč. zušľachtený druh“. Nejde tu teda o zbytočný a nepotrebný novotvar.

K. Habovštiaková

Státisíce ľudí demonštrovali, či demonštrovalo? — Istý čitateľ z Prešova sa nás spytuje na zhodu slovesného tvaru v spojení *státisíce ľudí demonštrovalo*. Upozorňuje nás, že v Pravde z 3. mája 1971 čítal túto vetu: *Státisíce ľudí v našej vlasti demonštrovali svoju vernosť socialistickému zriadeniu*.

Pravidlá slovenského pravopisu [Bratislava 1971] na str. 78 uvádzajú, že keď je podmetom výraz so základnou číslovkou od päť vyššie, slovesný prísudok je v tvare 3. osoby jednotného čísla stredného rodu. Napr.: *Dvadsaťjeden žien súťažilo*. — *Dvetisíc ľudí sa zhromaždilo*. — *Milión (tri milióny) ľudí padlo vo vojne*. *Tisíce ľudí žilo/žili v biede*. Ale: *Tisíce, milióny bojujú za mier*.

Citovanú vetu z Pravdy môžeme prirovnať k príkladu z Pravidiel *Tisíce ľudí žilo/žili v biede*. Slovesný prísudok teda môže mať tvar 3. osoby jednotného

číslo stredného rodu, ale aj 3. os. mn. č.: *Statistice ľudí v našej vlasti demonštrovalo/demonštrovali svoju vernosť socializmu.*

Akademická *Morfológia slovenského jazyka* (Bratislava 1966, 329) v inej súvislosti uvádza doklad na tvar 3. osoby jednotného čísla vo vete, ktorá má v podmete základnú číslovku *tisíce*: *Tisíce a tisíce kačíc sa tu hašterí, stáby to bolo dakde vo dvorovej mláke.*

J. Jacko

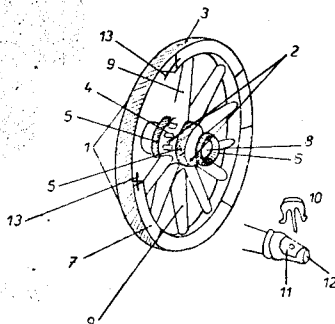
NAPÍSAĽI STE NÁM

Názvy častí kolesa v sotáckom nárečí

Koleso ako časť voza je výrobok, na ktorom majú podiel dvaja majstri: *koľesár* (kolár) a *kovaľ* (kováč). „Koľesár zrobia hlavu kolesa, podlahe ju, nabije špice, na špice nasadí bahry. Veckal kovaľ dala špicovo a tokňovo pasouki, načahne rjaľ, doverce dzíry do hlavy, ubije do něj biksu a do rjaľových dzírok pobije štyfty, kotry trímaju rjaľ zo špicami.“

Pre lepšiu názornosť jednotlivé časti kolesa označíme na obrázku i s pomenovaním:

1. rjaľ, 2. hlava, 3. štyft, 4. dzíry na špice, 5. špicovo pasouki, 6. tokňova pasouka, 7. bahor, bahra, 8. biksa, 9. špica, špic, 10. bajus, 11. platňík, 12. tokňa, 13. mužeň (má i iné podoby)

Pokladáme za potrebné pripojiť k niektorým názvom krátke vysvetlenie. *Štyft*, *štift* alebo *štyftka* je klinec, ktorý drží *rjaľ* kolesa so špicou. *Bahry* sa navzájom spájajú dreveným kolíkom, ktorý sa nazýva *mužeň*, ale aj *mužňa* i *možyk*. Všetky tri podoby sú frekventované v sotáckom nárečí v najstaršej generácii. Namiesto dreveného kolíka (*možyka*, *mužňi*) sa používal aj kovový kolík, ktorý sa volá *typlík*. Toto je zároveň odpoveď na otázku M. Majtána

v KS 5, 1971, č. 3, či poznáme z vlastného nárečia slovo *možeň*. Pre úplnosť sme uviedli i ostatné názvy častí kolesa, ktoré v slovnej zásobe sotáckeho nárečia žijú doposiaľ.

M. Franko

Pri čítaní tohtoročného šiesteho čísla časopisu Kultúra slova som sa stretla s výzvou, aby čitatelia oznámili, čo značí v ich nárečí slovo *jaz*. Rada by som prispieť, pokiaľ Vám to poslúži.

Moja rodná obec je Lesnica a leží blízko Červeného Kláštora na hraniciach s Poľskom. Moje rodné nárečie je goralské, ale svojrázne, líši sa od oravského. Vyskytuje sa v ňom aj spomenuté slovo, nie však v podobe *jaz*, ale *joz*. V tejto podobe sa však používa iba v 1. a 5. páde jedn. čísla, v ostatných pádoch je to *jaz*.

Jaz vzniká tým, že smeti a odpadky sa v našej dedine vysypajú za staviskami (obyčajne za stodolami) pri potoku, ktorý tečie za nimi. Tak sa utvorí násyp, ktorý sa volá *joz*. Násyp je porastený napr. vrbami, kríčkami, burinou ap.

Ak Vám toto vysvetlenie postačí a máte záujem, môžem poslúžiť výkladom tohto slova aj z nárečí okolitých obcí.

R. Kohútová

Vo Svete socializmu čí. 20 na 13. strane v stĺpci Bez čakárne u právnikajeta: *Mám dve malé deti, z toho titulu poberám materský príspevok. A ďalej... museli by ste prerušiť materskú dovolenku, ktorú máte z titulu starostlivosti o deti...*

Istý národný podnik v Žiline používa v listoch takúto formuláciu: *Fakturujeeme Vám titulom prepravného za realizáciu dodávky podľa našej tovarovej faktúry...*

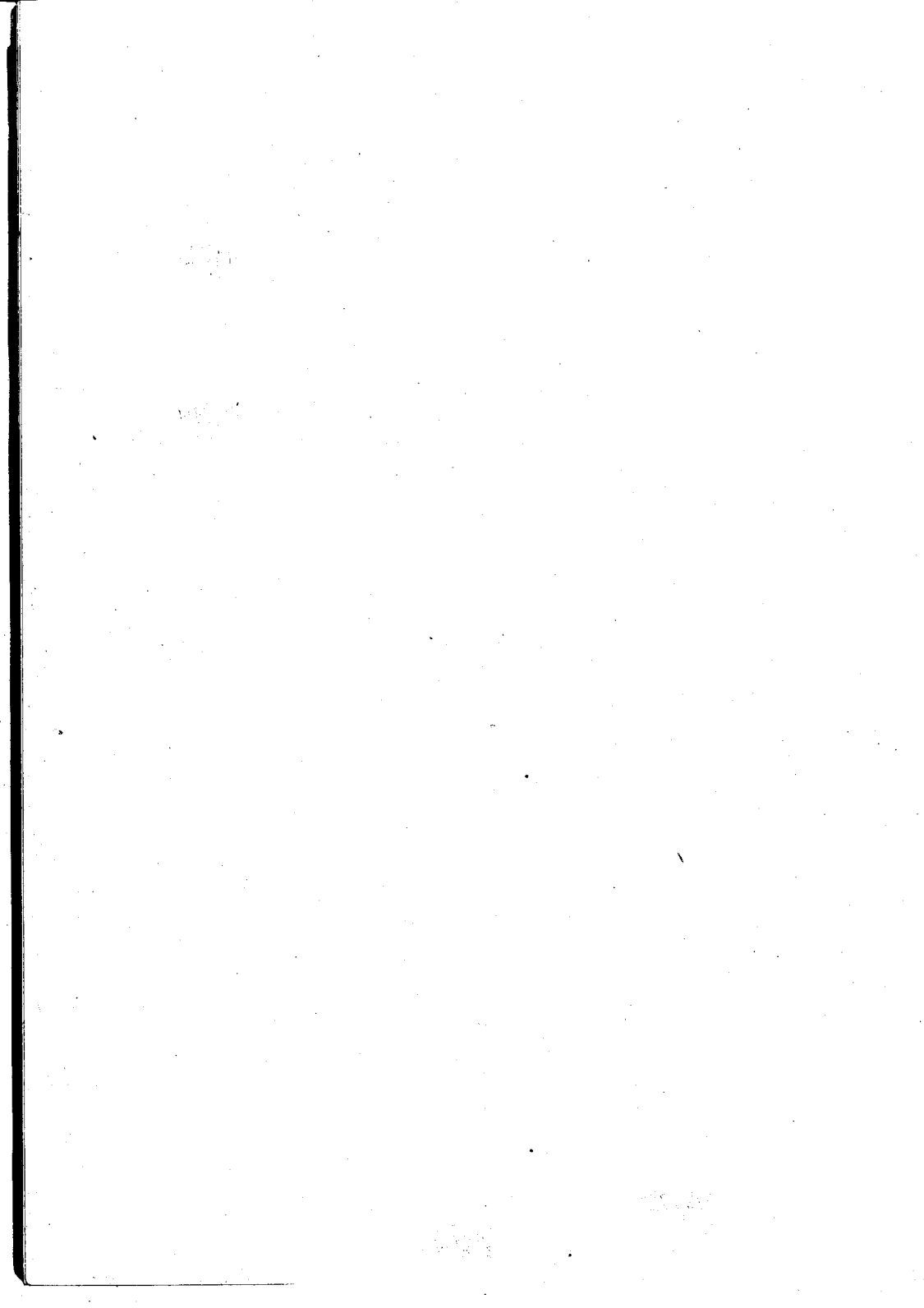
S podobnými vetami sa veľmi často stretávame aj v dennej tlači a počujeme ich aj v Československom rozhlase. Napr.: *Klasy žita boli z titulu víchricce polámané. Sprísnili sme podmienky a z toho titulu sme dosiahli lepší výsledok. Doteraz sme stratili z titulu nedostatku dreva... Svetelná strata z titulu tohto osvetlenia... Keby Vás deložovali z titulu, že neplatíte nájomné...*

Slovo *titul* má iný význam, než v akom ho mnohí pisatelia používajú. Mohli by ho vynechať bez toho, že by sa význam vety zmenil. Napr. *Máme dve malé deti, na ktoré poberám materský príspevok. Účtujeme Vám prepravné za dodaný tovar... Klasy polámala víchrica. Sprísnili sme podmienky a dosiahli sme lepší výsledok. Doteraz sme stratili pre nedostatok dreva...* atď.

Nebolo by správne, keby sme pred uvedeným „vysokým slohom“ dali prednosť prostej slovenčine?*

D. Kadlečík

*Na zlozvyk používať frázu *z toho titulu* upozornil G. Horák v poznámke publikovanej v jazykovej poradni V, Bratislava 1968, 291—292. (Pozn. redakcie.)

OBSAH

Findo B., Slovenský názov dyzentérie a nadväznosť terminológie hu- mánnej a veterinárnej medicíny	268
Gregor V., Z histórie slova <i>cipov</i>	345
Habovštiak A., Nedobrá choroba, padúcnica, či zrádnik?	113
Habovštiak A., O názvoch kvas, nácesto, droždíe, odmlad	273
Habovštiaková K., Laz	75
Habovštiaková K., Nie je záplata ako záplata	302
Habovštiaková K., Novinoveda, novinovedec	20
Holý J., O niektorých synonymných slovách	73
Horák G., Dobrá a užitočná knižka	299
Horák G., Postoj k jazyku	97
Horák G., Štyri zväzky publicistiky Ladislava Novomeského	137
Horecký J., Niektoré štylistické a kompozičné prostriedky odborného štýlu	332
Horecký J., Úvodník v dnešnej komunistickej tlači	143
Horecký J., Znova o termínoch <i>tehotnosť</i> a <i>tarchavosť</i>	106
Chovan J., Toče a obraty v názvosloví telesných cvičení	214
Ivanová-Šalingová M., Klady a zápory terminológie osobnej kultúry	335
Jánošík A., Niekoľko pripomienok k slovnej zásobe	243
Kačala J., Nad publikáciou o spisovnej slovenčine a jazykovej kultúre	206
Kačala J., Polstoročné jubileum	129
Kačala J., Teória a prax v jazykovej kultúre	65
Kabina I., O písaní niektorých názvov	48
Kabina I., Používanie skratiek a značiek pri označovaní kódexov	276
Klačko R., Z vývinu slovenčiny podľa učebníc zoológie	168
Kočiš F., O smerovom význame predložky <i>mimo</i>	14
Kočiš F., Princípy jazykovej výchovy v materskej škole	257
Kočiš F., Rubrika Slovenčina naša v Nedeľnej Pravde	161
Marsinová M., Informatika a čo s ňou jazykovo súvisí	18
Masár I., Jazykovedci a jazyková výchova	193
Masár I., O jazyku Príbehov z Dekameronu	78
Masár I., Odborné názvy v denníku Pravda	147
Matejčík J., Hattalova kritika jazyka Palárikovho Drotára a Vikto- rinovej Lipy	115
Michalus Š., O jazykovej stránke Roháča	45
Michalus Š., O jazykovej úrovni športovej rubriky Pravdy	156
Mlacek J., Ľudová frazeológia a spisovný jazyk	289
Ondruš Š., Ako vznikli bajúzy	234
Ondruš Š., Ako vznikli bobaľky a pupáky	173
Ondruš Š., O pôvode smädu	39
Oravec J., Poznámky k vývinu slovenčiny v učebniciach zoológie	171
Oravec J., Spojka <i>kým</i>	3
Palkovič K., Využitie nárečovej frazeológie v spisovnom jazyku	177
Palkovič K., Využitie nárečových expresív v spisovnom jazyku	108

Ružička J., Martin Hattala	321
Ružička J., Martin Hattala — veľký syn Oravy	33
Ružička J., Spisovná slovenčina v ostatných desaťročiach	131
Sabol F., Ťažkosti s daktorými cieľovými predložkami	211
Skladaná J., Jazyková stránka kultúrnej rubriky v Pravde	152
Stehlíková I., Ustáľovanie terminológie počítača a spracovania dát	53
Škultéty J., Nepriame vyjadrovanie farebných odtieňov adjektívami	237
Uhlár V., Miestne názvy z mien etnickej príslušnosti	82
Uhlár V., Papiernický, celulózový, celulózovo-papiernický	42
Uhlár V., Prejavy spoločenského a jazykového nevku	225
Urbančok M., Čítame Slovník slovenského jazyka	10
	36, 69, 102, 163, 202, 230, 264, 295, 323
Zo slovenského stomatologického názvoslov	348

Hlasy o slove

Bodenek J., Môj prvý problém so slovenčinou	294
Buzássy J., Môj milý Lucilius čiže milý Ivan	67
Florin Theo H.	35
Jozef Ignác Bajza — rozhovor o jazyku	101
Novomeský L., O niektorých otázkach našej reči a kultúry	228
Rúfus M., Hviezdoslav	8
S Alexandrom Matuškom rozhovor prvý	200
Vladimír Mináč o jazyku a štýle	326
Vlado Clementis o slovenčine	135
Zo Štúrových myšlienok o jazyku	262

Diskusia

Antalík J., Názvy osôb v rodinnom a príbuzenskom pomere	24
Majtán M., O slovenskej príbuzenskej terminológii	279
Povala G., Ešte o názvoch osôb v rodinnom a príbuzenskom pomere	22
Rybár L., Programovaný — programový	246

Rozličnosti

Ako skloňovať slovo *brojler* (J. Hollý) 249 — Aktuality z právnickej terminológie (Š. Sabol) 25 — Auto — autičko; autičkár, či autičkár? (J. Jacko) 250 — Dochutiť, ochutiť, prichutiť (E. Smiešková) 53 — Dve poznámky o odbornom vyjadrovaní (J. Horecký) 281 — Ešte stále botník? (V. Betáková) 219 — Fotografista, fotograf, fotografovať, fotografia; nie fotiť ani fotka (V. Uhlár) 356 — Je slovo *obora* slovenské? (J. Jacko) 122 — Kocúrkovo, kocúrkovčina (M. Majtán) 217 — Kvantum a kvant (J. Horecký) 53 — Liečebný ústav Krištál v Dudinciach (A. Chmelík) 183 — Nadbytočná predpona (Š. Peciar) 27 — Netresk (M. Majtánová) 118 — Nie „mesto-hrdina“, ale hrdinské mesto (Š. Peciar) 181 — O jednom slovese vzoru *česať* (R. Kuchar) 88 — O správnom

používaní predložky *vdaka* [J. Skladaný] 306 — Opakovanie uvedeného slova [R. Šiška] 54 — Orbitálny, orbitálna stanica [J. Jacko] 360 — Poznámka o ustálenom spojení v preklade [V. Betáková] 357 — Poznáte slovo *hrúd*? [M. Majtán] 248 — Poznáte slovo *možeň*? [M. Majtán] 90 — Spolok priateľov žehu [E. Turdoň] 358 — Takýto rozhodca — takito rozhodcovia [J. Jacko] 184 — Transfer, transferná listina [M. Považay] 27 — Ukrajinský jazyk, ukrajinská reč — ukrajinčina [J. Jacko] 55 — Uspokojíme sa so slovom *brept*? [V. Betáková] 120 — V Sapporo, či v Sappore? [M. Považay] 182 — Včelník, domec na úle, včelinok, či včelínček? [J. Václavík] 309 — Výslovnosť niektorých francúzskych mien [G. Podolcová] 307 — Vysoké Tatry z trocha iného aspektu [G. Valkovičová] 308 — Z administratívneho štýlu [E. Bajžiková] 359 — Z mojich etymologických výskumov [M. Hések] 88 — Zmiešaná predajňa [K. Šinkovicová] 121

Správy a posudky

Ako rozvíjať jazykovú kultúru žiakov. V. Betáková	311
Čo nakúpiť — čo uvariť. R. Kuchar	92
Jazyková kultúra aj na futbalové štadióny. M. Považay	251
Jazyková rubrika v okresných novinách Nitriansky hlas. E. Smiešková	125
Konferencia o jazykovej výchove v materských školách. M. Pisárčiková — F. Kočiš	220
Niekoľko poznámok o sympatickom zborníku. V. Slivková	123
O jazyku učebnice Dejiny Československa. I. Ríпка	282
Odborné názvy v učebnici pre poslucháčov medicíny. J. Horecký	186
Slovenčina moja. M. Pisárčiková	58
Titulky — ako si ich neželáme. M. Marsinová	253
Učebnica literatúry a niektoré módné slová a spojenia. J. Nižnanský	314
Užitočná konferencia I. Masár	56
Užitočná príručka. I. Masár	363
Vhodný doplnok k jazykovému učivu. J. Kačala	185
Vyplňali ste sčítací hárok? J. Skladaný	91
Zahraniční slovakisti už po šiesty raz v Bratislave. J. Bartoš	29
Záslužné dieťa. Š. Michalus	361

Spytovali ste sa

Architektský? [M. Považay] 223 — Boleráz — v Boleráze alebo v Bolerázi? [J. Jacko] 63 — Čerpačka, pumpárka, šeststotojka [J. Jacko] 317 — Demeter — na Demetra [J. Jacko] 62 — Do rúk dr. Jedličku i do rúk dr. Jedličkovi [P. Novák] 32 — Dobropis — dobropisovať [I. Masár] 287 — Dozorný, závodný, nie dozorčí, závodčí [I. Masár] 288 — Družstvo Slovenska vyhralo nad Čechami, či nad Čechmi? [J. Jacko] 127 — Hajloch? [M. Považay] 127 — Chodiť na poľovačky, nie na poľovky [J. Jacko] 94 — Je spojenie Recept proti anti-

futbalu správne? (*M. Považay*) 61 — Mýtus — mýtizovať (*J. Matejčík*) 94 — Na zavolanie sestričkou — na zavolanie sestričky — na sestričkino zavolanie (*Š. Peciar*) 95 — Názvy období zaľadnenia (*M. Považay*) 317 — Nie fajermúr, ale požiarň múr (*M. Považay*) 96 — Nie móčing, ale nožina (*I. Masár*) 318 — Nie svačínárňa, ale desiatáreň (*M. Považay*) 62 — O čiarke pri príslovkovom určení (*J. Oravec*) 128 — Oduhličovacie zariadenie (*I. Masár*) 60 — Odvádzať inscenácie hier. (*M. Pisárčiková*) 189 — Oto (*J. Ružička*) 190 — Pravo-
pis latinských názvov časopisov a zborníkov (*J. Horecký*) 224 — Prepájame (*J. Ružička*) 189 — Pútač, či putač? (*J. Jacko*) 223 — Rožňava-Baňa, Rožňav-
ská Baňa? (*M. Považay*) 255 — Ruka a paža (*I. Masár*) 286 — Rybinovať —
rybinovanie (*M. Považay*) 287 — Skriňa — skrine — {zo} skriň, nie {zo}
skriní (*J. Jacko*) 256 — Státisíce ľudí demonštrovali, či demonštrovalo? (*J.
Jacko*) 365 — Treba poslovenčiť priezvisko Košút? (*M. Majtán*) 190 — Tvor-
vita, či tvorivosť? (*Š. Horváth*) 255 — Uschopniť — uschopňovať (*J. Kačala*)
188 — Voľný a tesný prívlastok (*J. Oravec*) 126 — Vyhovuje názov oddelenia
typu skupina dĺžok a uhlov? (*I. Masár*) 254 — Vyklbiť panvu — nie pánev
(*J. Jacko*) 224 — Výpestok (*K. Habovštiaková*) 364 — Záves, náves, príves
(*J. Horecký*) 60 — Zemiaky s modrou oblohou (*M. Pisárčiková*) 30 — Zubria
hlava — pod zubrou hlavou (*J. Jacko*) 128 — Železorudný i železnorudný
(*I. Masár*) 62 — Žeriavničiek, nie žeriavníčok (*Š. Michalus*) 32

Napísali ste nám

Franko M., Názvy častí kolesa v sotáckom nárečí	365
Franko M., Pomenovania nedozretého ovocia v sotáckom nárečí	319
Chorvátová M.,	192
Kadlečík D.,	366
Kohútová R.,	366
Lenochová M.,	320
Rak A., Zo zabúdaných názvov reálií a činností	63
Stoják M.,	191

UPOZORNENIE

Upozorňujeme našich čitateľov, že súčasťou tohto čísla je index k 5. ročníku.
Z technických príčin vyjde ako samostatná príloha 1. čísla 6. ročníka.

Redakcia

R. Kohútová	367
D. Kadlečík	367

Obsah

Index k 5. ročníku Kultúry slo-
va I. Masár.

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazyko-vedného ústavu L. Štúra SAV. Ročník 5, 1971, číslo 10.

Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povoľené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-68.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1971.

Cena Kčs 3,—.